

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Luka Đekić

Suverenost Kosova?

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Luka Đekić

Mentor: izr. prof. dr. Jernej Pikalo

Suverenost Kosova?

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

» Imam sanje ... »

(Martin Luther King)

*Zahvaljujem se svojemu odličnemu mentorju izr. prof. dr. Jerneju Pikalu za potrpežljivost,
vztrajnost in vzpodbudo.*

Zahvaljujem se vsem svojim prijateljem za nasvete, kritike in spodbudne besede.

*Največja zahvala gre moji družini, katera mi je od prvega dne stala ob strani, mi dajala
vzpodbudo in mi vlivala upanje v najtežjih trenutkih. Mami Silvi, očetu Milanu in bratu
Simonu ter vsem mojim članom družine je diplomsko delo tudi posvečeno.*

Suverenost Kosova?

V svoji diplomski nalogi poskušam odgovoriti na vprašanje o suverenosti novonastale in najmlajše entitete v mednarodni skupnosti, imenovane Kosovo, enostransko razglašene 17. februarja 2008 s strani kosovskih Albancev, od mednarodno priznane države Republike Srbije. Pri tem sem se osredotočil na: kompleksnost srbsko-albanskih odnosov s pomočjo zgodovinskih dejavnikov, sam potek osamosvojitve in suverenost, katero sem za lažje razumevanje in lažjo analizo razgradil na notranjo, zunanjo, teritorialno in nacionalno (narodno). Prišel sem do ugotovitve, da so dolgoletni konflikti posledica slabe politike tako Srbov kot kosovskih Albancev, prisotnost mednarodne skupnosti pa je problem še dodatno poslabšala in zapletla. Enostranska osamosvojitve Kosova na način, kot je bila izvedena, pod pokroviteljstvom glavnih akterjev zahodne politike je pravno nedopustna, kar potrjuje dejstvo, da je bilo kršeno mednarodno pravo. To pa ne pomeni, da kosovski Albanci nimajo pravice do lastnega razvoja in svoje lastne avtonomije. Glede na razgraditev termina suverenosti in njene definicije Kosovo v tem trenutku ni notranje niti zunanje suvereno, saj nima zaključenih in urejenih meja, nima legitimne prisile nad vsemi svojimi državljani, ni mednarodno priznana država, ni vključena v večino mednarodnih organizacij, gospodarstvo je v izredno slabem stanju, politika pa gleda le na svoje lastne interese in z željo po čim večjem priznanju entitete.

Ključne besede: entiteta, zgodovina, suverenost, osamosvojitve.

Sovereignty of Kosovo?

In my diploma work I have tried to explain the sovereignty problem of the newly founded and the youngest entity among the countries in the international community called Kosovo, which declared independence on 17th February 2008 and thus separated from the internationally recognized Republic of Serbia. To achieve my aim I have concentrated on: the complexity of Serbo–Albanian relations considering historic facts, the process of independence attainment itself and the sovereignty which I have divided into internal, external, territorial and national, for better understanding and consequent easier analysis.

I have come to a conclusion that conflicts lasting for years are the result of bad policies of both sides i.e. Serbs and Albanians in Kosovo and that the problem was made even worse and additionally more complicated by the presence of international community in Kosovo. The unilateral independence of Kosovo under the influence of main western policy leaders is legally not allowed because in this case international law was violated. Nevertheless, this does not mean that Albanians in Kosovo do not have the rights to their proper development and their proper autonomy. According to the meaning of the term “sovereignty” and its definition, at this moment Kosovo is neither internally nor externally autonomous because it does not have defined and regulated borders and it does not have legitimate power over all its citizens as well. It is not an internationally recognized country and it is not concluded in the majority of international organizations, its economy is poorly developed and being in a very bad condition its policy is characterized by pursuing its proper interests and anguishing to be recognized by most countries in the international community as soon as possible.

Key words: entity, history, sovereignty, independence.

KAZALO

1	UVOD	7
2	METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR	10
	2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA	10
	2.2 CILJI IN POMEN PREUČEVANJA	10
	2.3 HIPOTEZE	11
	2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA	11
	2.5 ZGRADBA DIPLOMSKEGA DELA	11
3	ZGODOVINA KOSOVA	13
	3.1 KOSOVO OD NAJSTAREJŠEGA ZAPISANEGA VIRA DO RAZPADA JUGOSLAVIJE	13
	3.2 KOSOVO PO RAZPADU JUGOSLAVIJE	16
	3.3 KOSOVO OB PRISOTNOSTI MEDNARODNE SKUPNOSTI VSE DO DANES	17
4	SUVERENOST	21
	4.1 POJEM SUVERENOSTI	21
	4.2 VSEBINA SUVERENOSTI IN NJENA ABSOLUTNOST...	22
	4.3 DRŽAVA IN SUVERENOST	24
	4.3.1 NOTRANJA SUVERENOST	25
	4.3.2 ZUNANJA SUVERENOST	26
	4.3.3 TERITORIALNA SUVERENOST	27
	4.3.4 NACIONALNA (NARODNA) SUVERENOST	27

5	OSAMOSVOJITEV KOSOVA	29
	5.1 KRATEK PREGLED POLITIČNEGA DOGAJANJA NA KOSOVU OB PRISOTNOSTI GLAVNIH VPLETENIH AKTERJEV SVETOVNE POLITIKE	29
	5.2 PRAVNO ANALITIČNI POGLED NA RAZGLASITEV NEODVISNEGA KOSOVA	32
6	SUVERENOST KOSOVA	37
	6.1 NOTRANJA SUVERENOST	37
	6.2 ZUNANJA SUVERENOST	40
7	ZAKLJUČEK S POGLEDOM V PRIHODNOST KOSOVA ..	45
8	LITERATURA	48

1 UVOD

Kosovo, oziroma Kosova po albansko, je delno priznana entiteta v jugovzhodni Evropi oziroma na zahodnem Balkanu, enostransko razglašena 17. februarja 2008 s strani Kosovskih Albancev od Republike Srbije pod pokroviteljstvom nekaterih glavnih akterjev, predvsem zahodne in svetovne politike. Obdana je z gorami Srbije, Albanije in Črne Gore. Tu živi nekaj čez dva milijona ljudi, predvsem Kosovskih Albancev, Srbov, pa tudi Turkov, Romov, Hrvatov, Bošnjakov in pripadnikov drugih etničnih skupnosti. Verjetno je malo ljudi na svetu, ki ne bi po zaslugi mnogih svetovnih medijev, ki se javljajo iz tako imenovanih kriznih žarišč vsaj slišali za to malo, delno priznano entiteto, ki je močno zaznamovana s svojo nemirno preteklostjo. Je nedvomno najmlajša delno priznana entiteta na svetu. Omenjena enostranska razglasitev neodvisnosti pokrajine je že druga razglasitev neodvisnosti Kosova po prvi, ki se je zgodila že leta 1990, vendar jo je takrat priznala samo Albanija. Danes je neodvisno Kosovo priznalo že več kot 60 držav, med njimi tudi Slovenija.

Zgodovina Kosova je zelo pestra. Za to območje so se mnoga stoletja borile generacije Srbov in Albancev. Albanci verjamejo, da so potomci Ilirov in tako najstarejše pleme, ki se je tu naselilo že v Antiki. Drugače pa trdijo Srbi, ki pravijo, da so prišli Albanci na to ozemlje šele v srednjem veku. Verjetno nam bo odgovor na to, kdo je prvi prišel na omenjeno ozemlje, ostal nepojasnen in nejasen, saj vsaka stran tako srbska kot kosovsko-albanska zatrjuje in podaja svoj pogled. Dejstvo pa je, da po koncu druge svetovne vojne na ozemlju Kosova ni bilo prisotnega miru in medsebojnega sožitja. Nasprotja in konfrontacije so bile del vsakdanjega življenja tamkajšnjega prebivalstva. Jugoslovanska ustava iz leta 1974 je Kosovskim Albancem dala kot politični manjšini boljše možnosti njihovega razvoja. Toda gospodarski razvoj na področju Kosova je bil slab, prav tako sistem državne pomoči.

Kosovski Albanci pri zaposlovanju večinoma niso imeli prednosti oziroma so bili v podrejenem položaju v nasprotju z drugimi etničnimi skupnostmi v regiji. Predvsem je primanjkovalo izkušenih tehničnih kadrov in izkušenih strokovnjakov. Naglo rastoča prištinska univerza je dajala vrsto diplomantov, ki pa v poznejšem gospodarskem zagonu večinoma niso sodelovali, saj so migrirali v druge, bolj razvite dele sveta. S stopnjevanjem

Miloševićevega pritiska so bili okrnjeni in nato celo ukinjeni študijski programi v albanskem jeziku. Razlogi zanje naj bi bili očitki, da je prištinska univerza učilišče albanskih seperatistov. Dejavnosti izobraževanja in kulture so se selile v ilegalo, kakor tudi velik del gospodarstva, ki je temeljil predvsem na zasebnih pobudah, podprtih s specifično družinsko – rodovno organizacijo, ki je imel sicer v zelo revnem območju znatno moč koncentracije kapitala. Tako so se ob krepitvi političnih napetosti in stopnjevanju medetnične konfrontacije povečevali tudi stroški vzdrževanja miru, a obenem zmanjševali prispevki. Velika podjetja so bila v čedalje večji krizi, zasebna, predvsem albanska združenja pa v ilegali.

H gospodarski in politični neučinkovitosti je veliko prispevala navajenost prebivalcev k sivi ekonomiji, ki je rezultat kriznih razmer, trajajočih več generacij. Nezaupljivost ljudi do oblasti na eni strani in navajenost na več alternativnih načinov gospodarjenja ter upravljanja z javnim dobrim je vplivalo na minimalizacijo možnosti načrtovanja prostorskega urejanja. Kosovo je izredno gosto poseljeno območje. Zaradi kriznih razmer in naglih selitev se krepi urbanizacija v naravno najugodnejših predelih, zlasti je to področje Kosovega polja, kjer naj bi bila največja kmetijsko rodovitna območja ter območja zaloge neoporečne čiste pitne vode (Nezavisna Komisija za Rudnike i Minerale 2005).

Danes večji del teh kapacitet stoji zaradi sabotaž in zaradi pomanjkanja strokovnjakov, ki bi upravljali, razvijali in izkoriščali sodobno tehnologijo. Naglo naraščajoče število prebivalstva je sicer tudi v napol ali povsem ilegalnih razmerah pridobilo formalno izobrazbo in določene kvalifikacije, a za zaposlitev le-teh ni bilo priložnosti. Brezposelnost je tako huda grožnja, prav tako pa tudi funkcionalna usposobljenost prebivalstva na različnih področjih. Vse to so dolgoročni učinki dalj trajajočih kriznih razmer, ki so še bolj spodbudile razcvet kriminala v omenjeni regiji. Vzporedno je z razcvetom vseh vrst kriminala, nasilja in drugih konfliktov mednarodna skupnost nemo opazovala kaotične razmere na Kosovu in posredovala prepozno, da bi zajezila omenjeno stanje v regiji. Vojaški poseg zveze NATO je spodbudil, da so za njim v pokrajino prišle množice pripadnikov mednarodnih mirovni enot, nevladnih in drugih organizacij. Večina jih je dejansko prišla v dobri veri, da bodo pomagali in stabilizirali regijo, žal pa so bili med njimi tudi tisti, ki so prišli zato, da bi izkoristili kaotično stanje med že sprtima stranema, možnost lahkega in hitrega dobička oziroma kriminala, skorumpirano politično stanje, slabo ekonomijo ter nenazadnje nedolžne ljudi, ki so upali na boljšo in bolj

svetlo prihodnost. Zaradi predhodnega in trenutnega stanja na področju Kosova je vprašanje njegove suverenosti izredno velikega pomena tako za njegovo lastno svobodo kot za celotno regijo in posledično svet.

2 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA

Predmet preučevanja v moji diplomski nalogi je vprašanje suverenosti delno priznane in enostransko razglašene entitete Kosova 17. februarja 2008 s strani kosovskih Albancev.

2.2 CILJ IN POMEN PROUČEVANJA

Cilj diplomske naloge je preučiti postopek in sam proces enostranske razglasitve neodvisnosti Kosova, njeno notranjo, zunanjo, teritorialno, ter nacionalno (narodno) suverenost s pomočjo prava in politoloških kriterijev, ki konstituirajo njeno politično suverenost. Teoretsko pojasnjeni koncepti suverenosti s pomočjo analize zgodovinskih dejavnikov poskušajo predstaviti kompleksnost srbsko-albanskih odnosov, ki so pripeljali do sedanjih razmer. Da bo sam potek in zgodovinsko dogajanje na omenjenem teritoriju bolj jasen in razumljiv, se diplomsko delo osredotoči tudi na problem razumevanja naroda skozi prizmo nacionalne suverenosti. Hkrati poskuša diplomsko delo raziskati, kdo vse je bil in je še vedno vključen v proces enostranske razglasitve novonastale entitete Kosovo, obravnava prihodnost Kosova s pomočjo ostalih vpletenih akterjev svetovne politike ter preučuje možne posledice takšnega načina osamosvajanja in podaja vpogled v prihodnost Kosova. Obravnavana tema je izrednega pomena saj je kosovsko vprašanje pomemben evropskovarnostni problem, ki ima velik vpliv na regijo v smislu njene stabilizacije in miru.

2.3 HIPOTEZE

1. Novonastala entiteta v mednarodni skupnosti, imenovana Kosovo, kljub osamosvojitvi ni pridobila svoje lastne notranje in zunanje suverenosti in v tem trenutku ni suverena.

2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA

1. Z analizo in interpretacijo primarnih in sekundarnih virov se bom seznanil z obstoječimi in dostopnimi viri o izbrani temi, za kar bom uporabil tako imenovano metodo zbiranja podatkov. Z analizo in interpretacijo primarnih virov bom preučil relevantne dokumente, resolucije, pogodbe in poročila organizacij ter njihovih organov. Zbrane knjige in članke o obravnavani tematiki bom preučil z analizo in interpretacijo sekundarnih virov.
2. Zgodovinska razvojna analiza bo uporabljena za seznanitev z zgodovinskim dogajanjem na Kosovu, ki nam omogoča širše razumevanje problema samega in posledično stanja na omenjenem področju.

2.5 ZGRADBA DIPLOMSKEGA DELA

Diplomsko delo je razdeljeno na tri dele.

Prvi del diplomskega dela se ukvarja s podajanjem in analiziranjem zgodovinskih dejavnikov ter z razčlenitvijo in razlago termina suverenost. V omenjenem delu skuša na kratko opisati in predstaviti preko podajanja in analize zgodovinskih dejavnikov tudi demografske spremembe na področju Kosova od prvih zapisanih virov vse do danes.

Drugi del diplomskega dela se osredotoči na samo razglasitev in način osamosvojitve Kosova, pravno podlago osamosvojitve, glavne delujoče akterje ob osamosvojitvi in po osamosvojitvi, najpomembnejše dogodke ter posledično na razglasitev samostojnega oziroma neodvisnega

Kosova, predvsem z analizo suverenosti le-tega glede na razgrajen in definiran koncept suverenosti.

Tretji del diplomskega dela poskuša odgovoriti na glavno zastavljeno tezo oziroma hipotezo, ali je novonastala entiteta v mednarodni skupnosti suverena, ter poskuša odgovoriti na vprašanje prihodnosti entitete, imenovane Kosovo.

3 ZGODOVINA KOSOVA

Namen zgodovinskega pregleda ni ugotavljanje in podpiranje katere od možnih teorij, kdo je prvi naseljeval omenjeni teritorij, komu po zgodovinskih dejstvih le-ta pripada, temveč na kratko prikazati dinamiko dogajanja, pestrost in različnost oziroma raznolikost živečih prebivalcev, kar je navsezadnje pripeljalo do stanja, kateremu smo priča danes.

3.1 KOSOVO OD NAJSTAREJŠEGA ZAPISANEGA VIRA DO RAZPADA JUGOSLAVIJE

Ustanavljanje novih neodvisnih in delno neodvisnih držav na področju bivše Jugoslavije po letu 1990 je povečalo nevarnost nadaljnjega zaostrovanja mednacionalnih konfliktov tako znotraj posameznih držav kot tudi med posameznimi državami in posledično povzročilo slabljenje suverenosti le-teh. V novonastalih razmerah je problem narodnih manjšin (posebej novih manjšin) postal eno izmed ključnih vprašanj tako v procesu stabilizacije novonastalih držav kot tudi pri ohranjanju globalnega miru in stabilnosti.

Srbsko-albanski odnosi imajo nedvomno značaj medetničnega konflikta (Janjić 1994), ki je po mnenju Vukomanovićeve (1999, 36) osnova definicije kosovske krize, katere udeleženci in njihova dejanja so »etniificirani«. Poglavitni razlog za konflikt je položaj Albancev in Srbov (vključno z ostalim nealbanskim prebivalstvom) ter kontrola nad ozemljem Kosova. To je spopad med populacijami za uresničevanje postnacionalne ideje: Enotne Srbije in Velike Albanije.

Srbsko-albanski konflikt po drugi svetovni vojni predstavlja enega najpomembnejših momentov v verigi političnih kriz, spopadov in vojn v nekdanji Jugoslaviji in je eden od pomembnejših političnih konfliktov v Evropi (Janjić 1994). Da bi dojel vse razsežnosti tega konflikta, bomo na kratko predstavili zgodovinsko ozadje mednacionalnih odnosov ter dejavnike, ki so bistveno prispevali k zaostrovanju razmer. Vzroki konflikta pa so tako kompleksni, da je nemogoče analizirati in izpostaviti samo enega.

Najstarejši viri pričajo o Dardaniji (dardha = hruška v albanskem jeziku), kraljevini, ki se nahaja na današnjem južnem ozemlju Kosova, južne Srbije in severnega dela Makedonije. Leta 284 pr. n. š. se v kraljevino združijo vsa dardandanska (ilirski) plemena, ta pa veljajo za prednike Albancev. Po besedah zgodovinarja Terzića Kosovo in Metohija nikoli nista bila sestavni del Albanske države (Gruskova 2003). Razlog za to je, da Albanci podobno kot Slovenci niso ustvarili trajne državne tvorbe, kar pa ne pomeni, da niso bili prisotni na tem področju. V drugi polovici 6. stoletja na Balkan prodrejo Slovani in Avari, vendar so do procesa islamizacije maloštevilni Albanci in Srbi živeli v simbiozi (Horvat 1989).

Kosovo je bilo v srednjem veku poseljeno s pretežno slovanskim prebivalstvom. V 12. stoletju je prišlo pod okrilje države Nemanjićev, ko je postalo središče srednjeveške države ter gospodarsko in kulturno središče. Osrednji dogodek v srednjeveški zgodovini pokrajine je nedvomno bitka na Kosovem polju 28. junija 1389, kjer so Srbe usodno porazili Turki. To je bil tudi začetek konca srbske srednjeveške državnosti in dogodek, ki je postal eden temeljnih elementov srbske nacionalne identitete, ki je sčasoma prerasel v mit. Zgodovinski spomin na izgubljeno državo, narodna epika in folklor, izročilo, ki se je prenašalo iz roda v rod, ter gosta posejanost zgodovinskih in sakralnih objektov (približno 1300 cerkva in samostanov), ki so neločljivi del srbske nacionalne samobitnosti, so ustvarili simbol Kosova kot »Svete zemlje« ali »srbskega Jeruzalema« (Bataković 1999).

Po drugi strani pa ni Kosovo nič manj dragoceno za albansko etnično skupnost. Albanci, sklicujoč se na dejstvo, da so potomci Ilirov, prvotnih prebivalcev Balkana, trdijo, da so že od nekdaj živeli na ozemlju Kosova, ter da je bilo Kosovo del neodvisne srbske države le od konca 12. do 15. stoletja (Demjaha 1999).

Leta 1878 Albanci ustanovijo organizacijo, imenovano Prizrenska liga, z namenom osamosvojitve izpod Otomanskega cesarstva in z namenom ustanovitve svoje lastne države. Da bi lahko prišli do svoje lastne avtonomije, so morali združiti vsa ozemlja poseljena z albanskim prebivalstvom in izvajati nasilje nad Srbskim delom prebivalstva, ki ga je bilo

takrat še polovica na omenjenem teritoriju (Horvat 1989). Poglavitni dejavnik je bil privilegiran položaj Albancev, ki so večinoma sprejeli islamsko veroizpoved in bili v službah turških oblasti. Istočasno se je položaj pravoslavnega prebivalstva, ki je bilo večinoma srbsko slabšal, saj so bili pogosto tarča hude diskriminacije in terorja (Jovičić 1991).

Leta 1912 pride do osvobajanja izpod turške oblasti in do okupacije Makedonije in delov Albanije pa tudi Kosovo in Metohija se vrneta k Srbiji. Srbska vojska je vodila politiko iztrebljanja Albancev (Horvat 1989). Z Londonskim sporazumom sta si Srbija in Črna gora razdelili Kosovo. Nato pokrajino v 1. svetovni vojni okupirata Avstroogrska in Bolgarija. Sledi obdobje, ko se etnični napadi v pokrajini še bolj stopnjujejo. Po osvoboditvi leta 1918 je Kosovo postalo del novo oblikovane slovanske države Kraljevine SHS. Vse to je bilo v nasprotju s težnjami albanskega nacionalnega gibanja, ki si je prizadevalo za priključitev Kosova k Veliki Albaniji. Pripadniki albanske narodnosti so prišli v sestavo SHS, kar je za njih pomenilo izgubo privilegijev, ki so jih imeli pod turško vladavino, razbiti so bili fevdalni zemljiškopolastniški modeli, nekdanji podrejeni in podjarmljeni pravoslavci pa so postali absolutna večina, kar je posledično pomenilo zaton in diskriminacijo Albancev (Jovičić 1991). Lahko rečemo, da v času Kraljevine Jugoslavije albanska manjšina ni uživala posebnih manjšinskih pravic in je bila izpostavljena hudi srbski dominaciji.

Na začetku druge svetovne vojne je ozemlje okupirala Italija, ki so jo Albanci videli kot osvoboditeljico, saj je velik del Kosova in Metohije pripadel oziroma bil priključen Veliki Albaniji. Albanci so bili na strani okupatorja, saj so se bali izgube Kosova. V tem času je bila tudi izpeljana ideja o izseljevanju nealbanskega prebivalstva s Kosova. Očitna premoč Albancev nad Srbi in Črnogorci pomeni izredno krvavo obdobje v odnosih med temi narodi. Poleg terorja nad prebivalci in uničevanja njihove lastnine se uničuje tudi srbska srednjeveška kultura (Glišić 1991).

Po drugi svetovni vojni je Območna ljudska skupščina Kosova in Metohije 10. julija 1945 sprejela resolucijo o združitvi s federalno Srbijo, kjer je med drugim zapisano, da albansko prebivalstvo uživa dejansko enakopravnost (Janjić 1994).

Na Kosovu novembra leta 1968 izbruhnejo demonstracije, vodene s strani študentov, ki zahtevajo, da pokrajina dobi lastno univerzo v albanskem jeziku ter da pokrajina pridobi status republike. Ustavni amandmaji iz leta 1968 in 1971 Kosovu podelijo kar nekaj pravic, ki so jih imele le republike. Avtonomni pokrajini sta bila sestavni del republike Srbije in sta hkrati imeli enakopraven položaj z republiko, kar je bilo tudi potrjeno v ustavi SFRJ iz leta 1974 (Kristan 1982). Vendar Albanci s položajem niso bili zadovoljni, saj je prihajalo do diskriminacije albanskega prebivalstva, prepovedan je bil albanski jezik, ukinjali so njihov radio in televizijo, prihajalo je do obračunavanja in nasilje ter dejanska oblast Srbije je bila še vedno premočna in dominantna. Dodatno nezadovoljstvo med prebivalstvom so sprožile še slabe socialne in gospodarske razmere (Daskalovski 2003).

3.2 KOSOVO PO RAZPADU JUGOSLAVIJE

Po Titovi smrti ponovno izbruhnejo etnični konflikti in napetosti, ki se kasneje v manjši meri nadaljujejo skozi vsa osemdeseta leta. Po Titovi smrti je albansko prebivalstvo zahtevalo ustanovitev sedme zvezne republike Jugoslavije, Socialistične Republike Kosovo.

V tem času se je iz Kosova izselilo veliko srbskih družin, saj je bilo nad njimi izvršenega veliko nasilja, groženj, uničevanja objektov, šol in kulturnih spomenikov. V šolah in na univerzah je potekala očitna islamizacija Kosova. Do leta 1991 je ostalo na Kosovu manj kot 10 odstotkov srbskega prebivalstva (Daskalovski 2003).

Kot že omenjeno se je stanje ob koncu osemdesetih let izredno poslabšalo in protestom ni bilo konca. Da bi Srbija našla izhod iz situacije, je na čelu s Slobodanom Miloševićem predlagala centralizacijo oblasti. Srbski politični vrh je menil, da je ustava iz leta 1974 oslabila njeno moč ter da lahko nastalo situacijo reši le, če zopet pridobi pravno, teritorialno in administrativno oblast na Kosovu. Tako je prišlo leta 1990 do spremembe ustave, ki je Kosovu vzela avtonomijo, kar je posledično privedlo do množičnih demonstracij. Srbija je

nato imobilizirala vojsko in policijo, Milošević je razpustil kosovsko skupščino, ta pa je na tajnem zasedanju sprejela deklaracijo o neodvisnosti.

Akt o neodvisnosti Kosova so v Srbiji ocenili kot protiustaven. Z ilegalnim referendumom septembra 1991 je bila deklaracija o neodvisnosti sicer potrjena in Kosovo postane republika na čelu z Ibrahimom Rugovo, vendar pa ta ni nikoli zaživela. Rezultat je bil oblikovanje dveh različnih družb: albanske in srbske, ki sta živeli vsaka po svojih pravilih, imeli ločeno vlado, ločeno šolstvo ...

Vso to predhodno stanje je botrovalo obsežnemu napadu srbskih sil na albansko populacijo leta 1998.

3.3 KOSOVO OB PRISOTNOSTI MEDNARODNE SKUPNOSTI VSE DO DANES

Mednarodna skupnost se je dejavno vključila v reševanje problema na območju Kosova šele po letu 1997, ko je bilo stanje na Kosovu že izredno kaotično. Uporov Albancev je bilo vse več, srbske oblasti pa vse manj prizanesljive in tolerantne, kar je pripeljalo do oboroženih spopadov med albanskimi skupinami in policijo. Mednarodna skupnost je bila primorana posredovati.

Mednarodna skupnost se je v svojem delovanju osredotočila predvsem na takratno ZRJ in jo skušala prisiliti k mirnemu reševanju ozemeljskega spora. Konec marca leta 1998 je tako imenovana kontaktna skupina za bivšo Jugoslavijo srbskemu vodji Miloševiću določila desetdnevni rok za umik policijskih sil s Kosova in dopustitev prihoda mednarodnih sil. Po pogovoru z ruskim predsednikom Borisom Jelcinom in Miloševićem slednji le dovoli prisotnost opazovalcev na Kosovu. Kljub temu so se spopadi nadaljevali. Od julija do septembra je zaradi nasilja nad civilnim prebivalstvom svoje domove zapustilo več kot 300.000 civilistov (Krieger 2001).

Varnostni svet ZN je 31. marca 1998 sprejel **Resolucijo 1160**, s katero je pozval ZRJ, naj naredi vse, da bi čim prej dosegla politično rešitev v dialogu s Kosovim. Predlagana je bila rešitev, ki bi ohranila teritorialno suverenost ZRJ, hkrati pa povečala kosovsko avtonomijo. Čeprav je bila resolucija sprejeta na podlagi VII. poglavja Ustanovne listine ZN, le-ta ni opredelila stanja na Kosovu kot grožnje mednarodnemu miru in varnosti (S/RES/1160/1998) (Varnostni svet 1998a). Resolucija je v zadnjih dveh členih poudarila, da se bo v primeru izboljšanja stanja na področju političnih in človekovih pravic na Kosovu izboljšal mednarodni položaj ZRJ. V nasprotnem primeru bo potrebna vzpostavitev dodatnih ukrepov, kar se tudi zgodi konec aprila z gospodarskimi sankcijami. Zamrznjeni so bili vsi računi in premoženje vlade ZRJ v tujini, prepovedane so bile tuje investicije, ZRJ pa se je pri tem sklicevala na svojo suverenost in načelo nevmešavanja v notranje spore.

Poleti 1998 je prišlo do obsežnega napada srbskih sil na albansko populacijo. Postalo je jasno, da bi zaradi specifičnega položaja albanskega prebivalstva, ki živi strnjeno na območjih sosednjih držav, dodatno poslabšanje položaja povleklo v vrtinec nestabilnosti tudi sosednje države, predvsem Makedonijo in Albanijo (Pirjevec 2003). Septembra 1998 je bila sprejeta Resolucija Varnostnega sveta OZN 1199, ki je potrdila intenzivni etični spopad na Kosovu (S/RES/1199/1998) (Varnostni svet 1998b). Izrazila je zaskrbljenost zaradi naraščajočega števila beguncev v severni Albaniji, Bosni in Hercegovini in drugih evropskih državah ter nepretrganih kršitev prepovedi resolucije VS ZN 1160 in obtožila srbske sile za povzročitev humanitarne katastrofe. Mirovni pogovori so doživeli polom, OVSE je umaknil 1380 opazovalcev s Kosova, Clinton pa je stanje označil za humanitarno krizo, ki bi lahko dala novega zagona zgodovinskim sovraštvom, v katere bi se lahko ujele Albanija, Makedonija, Grčija kot tudi Turčija (Pirjevec 2003).

Z **Resolucijo 1199** Varnostnega sveta ZN, sprejeto 23. septembra 1998, so ZN ravnanje ZRJ ocenile kot grožnjo mednarodnemu sistemu miru in varnosti, s katero zahtevajo, da vse stranke v sporu prenehajo s spopadi. ZRJ so posebej pozvali, naj umakne svoje sile s Kosova in preneha izvajati nasilje nad civilnim prebivalstvom ter omogoči nemoteno prisotnost mednarodnih sil in opazovanje le-teh na Kosovu (S/RES/1199/1998) (Varnostni svet 1998b). Septembra 1998 NATO prvič zagrozi ZRJ s silo. NATO postavi Srbiji ultimatum, da umakne vse svoje sile s Kosova, sicer bo primoran ukrepati tudi brez soglasja OZN. Milošević popusti in

dovoli določen nadzor NATU ter v pokrajini dovoli namestitev 200 neoboroženih pripadnikov OVSE (Gruskova 2003).

Začetek oktobra 1998 prinese poslabšanje stanja in nove spopade, zato se 24. oktobra 1998 sprejme nova **Resolucija 1203**, s katero se ponovno zahteva spoštovanje predhodno dveh izdanih resolucij 1160 in 1190. Resolucija ponovno potrди, da trenutno stanje na Kosovu predstavlja grožnjo miru v regiji in zahteva, da ZRJ implementira predhodno podpisane sporazume z NATO in OVSE (S/RES/1203/1998) (Varnostni svet 1998c).

Februarja 1999 se pričnejo pogajanja med albansko in srbsko vlado. Sam sem mnenja, da za srbsko stran omenjeno srečanje ni predstavljalo pogajanja, temveč ultimat, saj je Srbiji grozil napad NATA v primeru zavrnitve sporazuma. Srbska delegacija se ni strinjala z nekaterimi točkami sporazuma. Bili so proti intervenciji in namestitvi NATO sil na ozemlju Kosova, saj jim to zmanjšuje njihovo notranjo in posledično zunanjo suverenost. Posledica nestrinjanja srbske oblasti je napad NATA na ZRJ 24. marca 1999.

Zračni napadi NATA na ZRJ so trajali slaba dva meseca. 9. junija 1999 so Srbi v Kumanovu podpisali sporazum o umiku srbskih sil s Kosova v roku enajstih dni, katerih mesto naj bi prevzele enote NATA s 50.000 možmi, razporejene po petih conah pod poveljstvom Združenih držav, Velike Britanije, Francije, Nemčije in Italije (Lyon 2002).

Varnostni svet OZN je 10. junija 1999 sprejel **Resolucijo 1244**, pri kateri se je Kitajska vzdržala. Omenjena resolucija Varnostnega sveta ZN je določila, da je Kosovo ozemlje pod oblastjo Začasne upravne misije ZN na Kosovu (UNMIK), katerega varnost zagotavlja Kosovska sila (KFOR) pod poveljstvom NATA, in pravno potrdila suverenost Srbije nad območjem (S/RES/1244/1999) (Varnostni svet 1999d). Iz omenjene resolucije vidimo dvoumnost le-te, saj je predvidevala avtonomnost in samoupravljanje na Kosovu pod nadzorom mednarodne skupnosti, hkrati pa je zavezovala vse k spoštovanju suverenosti in teritorialne nedotakljivosti ZRJ. S tem je Kosovo že postalo neke vrste mednarodni protektorat, ki ima delno ločeno administrativno, politično in varnostno upravo in deluje kot

neodvisna država pod nadzorom mednarodne skupnosti, ki nadzira delovanje začasnih samoupravnih ustanov, kljub temu da je po vseh resolucijah, sprejetih s strani mednarodne skupnosti in mednarodnem pravu še vedno sestavni del takratne ZRJ in današnje Republike Srbije.

Belloni govori o »obrnjenem etničnem čiščenju«, saj so le-tisti redki nealbanski prebivalci ves čas preganjani. Humanitarni cilj NATA, da bi preprečil katastrofo z vojaškim posegom, ni bil dosežen. Dosežen je bil politični cilj kosovskih Albancev, ki ga NATO ni želel doseči, ampak mu je celo nasprotoval, saj je zatrjeval da spoštuje celovitost ozemlja ZRJ in da mora Kosovo ostati njen neločljivi in sestavni del (Belloni 2002). Posledice »neuspešne« intervencije z ene strani in uspešne z druge so pripeljale po zmagi Ibrahima Rugove na predsedniških volitvah na Kosovu do naznanila za boj za neodvisno Kosovo (Belloni 2002), kar se je po enostranski razglasitvi ob prisotnosti celotne mednarodne skupnosti 17. februarja 2008 tudi udejanjilo. Najbolj zanimivo dejstvo je to, da so ravno tvorci zgoraj omenjenih resolucij bili zagovorniki in podporniki mednarodno nepravnega dejanja, kar nam potrjuje tudi dejstvo, da je politika in njena moč v tem precedenčnem primeru zmagala nad pravom, etiko in moralo.

4 SUVERENOST

»Suverenost je oblika, ki zagotavlja državi obstoj [...] kajti suverenost je vrh oblasti, po kateri mora država nujno poseči.«

(Loyseau v Matteucci 1999, 108)

Ena izmed osnovnih pravic vsake države je pravica do suverenosti in je tudi predpogoj za njen obstoj. To pomeni, da sta država in suverenost v medsebojnem soodvisnem razmerju, kar bom v nadaljevanju opisal in definiral. Predpostavko, da je vsaka država absolutno suverena lahko že v osnovi zavrnemo, kar bo v nadaljevanju tudi pojasnjeno, saj je današnji globalizacijski svet soodvisen od ostalih akterjev v mednarodni skupnosti, kar posledično pomeni, da nobena država ni zmožna lastnega obstoja brez druge oziroma da bi bila zmožna preživeti v svoji lastni izolaciji neodvisno od ostalih. Ker je koncept suverenosti izredno kompleksen, ga bom v osnovi razložil ter razgradil, vendar pa celotnega zgodovinskega razvoja koncepta suverenosti ne bom opisoval, saj je že novodobni družboslovni koncept izredno težko določljiv in opredeljiv. V svojem delu se bom osredotočil predvsem na državno suverenost, ki jo bom razgradil na notranjo in zunanjo ter na teritorialno in personalno. Prav tako se bom osredotočil še na nacionalno (narodno), ljudsko ter mednarodno suverenost oziroma suverenost na področju mednarodnega prava ter preko objektivnih kriterijev skušal ugotoviti trenutno stanje suverenosti Kosova.

4.1 POJEM SUVERENOSTI

»Beseda suverenost prihaja iz poznolatinske besede *superanus* (najvišji) in njene italijanske izpeljevanke *sovranus*. Suverenost pomeni najvišjo oblast. Suveren je tisti, ki razpolaga z najvišjo oblastjo, z oblastjo, nad katero ni več nobene druge, zato je nosilec poslednje odločitve. S tem zagotavlja enotno politično vodstvo države in ji daje njeno subjektivnost« (Stres 1996, 126). »Reči, da je država suverena, se pravi reči, da ima država v skupnosti

najvišjo in končno avtoriteto, da imajo njena pravila premoč nad pravili vsakega drugega združevanja» (Raphael v Stres 1996, 126). Pojem suverenosti kot vrhovne, od nikogar omejene in nikomur odgovorne oblasti je izoblikoval francoski teoretik Bodin (1576), ki je izraz v pomenu najvišji sprva označeval kot vrhovno kraljevo oblast (kralj = suveren), pozneje pa tudi predsednika republike. Prvotno poimenovanje suverenosti je bilo v oporo francoskim kraljem pri utrjevanju osrednje oblasti ter njihovih neodvisnosti od nemškega cesarja in papeža. To je omogočilo razvoj sodobne meščanske evropske države. (Enciklopedija Slovenije 1998). Z izrazom suverenost ali vrhovnost je Bodin želel označiti najvišjo ukazovalno oblast v določeni republiki. S tem je želel tudi ločiti oziroma razločiti politično družbo od vseh drugih človeških družb, v katerih ni vrhovne, izključujoče in izvirne oblasti (Matteucci 1999). Pojem je zato prežet s pojmom politične oblasti, ker le-ta skuša nasilje preoblikovati v zakonito oblast, dejansko moč pa v moč zakonov. Suverenost se lahko skozi zgodovino oblikuje in spreminja na različne načine (Matteucci 1999). »V slovenski rabi pojma suverenosti se pojmu pripisuje pomen popolne neodvisnosti države v notranji in zunanji politiki, pomen samostojnosti in pomen najvišje oblasti, ki jo ima suveren, ki je razumljen kot nedotakljiv, neodvisen, samostojen, neomejeno vladajoč, vrhoven in samovladen« (Verbinc 1994, 687–688).

4.2 VSEBINA SUVERENOSTI IN NJENA ABSOLUTNOST

Glede na zgoraj na kratko razdelan in opisan termin suverenosti mora imeti neka višja avtoriteta oziroma oblast naslednje značilnosti, da jo lahko razglasimo za suvereno: trajnost, nedeljivost, neodtuljivost, nepredpisana, absolutnost. O absolutni suverenosti lahko govorimo le takrat, ko je ne omejuje nihče oziroma nobena druga oblast, torej je ne omejujejo niti tuji niti lastni zakoni. Trajnost pomeni, da notranja sestavina politične organizacije obstaja toliko časa, kot obstaja politična organizacija sama (Matteucci 1999). Trajnost oblasti je torej odvisna od krone in ne kralja. Naravno telo je umrljivo politično ne (Kantorowicz 1997). Suverenost je neodtuljiva in nepredpisana, saj je politična oblast javna funkcija in zato z njo ni moč razpolagati, torej si subjekt ne more vzeti pravice, da bi se postavil v vlogo javne oblasti. O nedeljivi oziroma enotni suverenosti je mogoče govoriti takrat, ko le-ta samovoljno in izvorno vzpostavlja in uresničuje svojo moč, izraža svojo voljo, interese ter vrednote. Suverenost ali vrhovnost oblasti bi torej morala biti samovoljna, izvorna, najmočnejša in

najvišja oblast (Miličić 1998). Pravi oziroma resnični pomen suverenosti po Maritainu je pravica do vrhovne neodvisnosti in vrhovne oblasti, ki je naravna in neodtujljiva, ter pravica do oblasti, ki je na lastnem področju vrhovna v absolutnem in presežnem smislu in ne v relativnem smislu ali kot vrhovni del celote (Maritain 2002).

Suverenost je po eni strani pravno gledano absoluten pojem, po drugi strani pa izraža določeno dejansko omejenost zaradi vsakokratnih družbenih, naravnih in političnih danosti. Družba vpliva na oblast z volitvami, referendumi, lobiranjem ... itd., oblast pa mora imeti v sodobni demokraciji večinsko podporo v družbi, saj drugače le-ta pade. Pri tem ima politično telo pravico do popolne samostojnosti, ki jo sestavljata notranja in zunanja samostojnost. Za notranjo samostojnost velja, da politično telo vlada z relativno vrhovno oblastjo, ki je višja od oblasti njegovih delov. Sebe omejuje na primer s predpisi (Matteucci 1999), vendar takšno omejevanje Lukić poimenuje kot čisto sofistiko. Biti omejen, pomeni biti omejen s tujo voljo, torej biti prisiljen k nečemu proti svoji volji. Omejiti se po svoji volji pa pomeni biti neomejen. Država ni omejena s svojim pravnim redom, saj ga lahko spremeni kadarkoli želi brez kakršnekoli pravne omejitve (Lukić 1976). Zunanja samostojnost političnega telesa pa pomeni, da uživa relativno vrhovno neodvisnost nasproti mednarodni skupnosti vse do tedaj, dokler se politično telo ne odloči, da bo postalo del večje družbe. S tem izgubi popolno samostojnost na račun manjšega dela zunanje samostojnosti (Matteucci 1999). Tako prihaja do razkoraka med dejanskim stanjem in suverenostjo kot pravnim pojmom. Absolutnost v primeru suverenosti zato obstaja le na papirju in ne v realnosti. Dejstvo pa je, kot pravi Drake, da je suverenost neodtujljiva pravica, kar pomeni, da je državi lahko odvzeta samo z uporabo sile, kar posledično pomeni izgubo svojega ozemlja oziroma kolonialne priključitve (Drake 1993).

4.3 DRŽAVA IN SUVERENOST

»Država je suverena, ko lahko odloča o svojih zadevah in sklepa sporazume z drugimi državami.«

(EUABC.com)

Že ob sklenitvi Vestfalskega mirovnega sporazuma 1648 in njegovimi ključnimi načeli lahko vidimo, da sta država in suverenost ves čas v soodvisnem razmerju. Država je na nek način pogojena s suverenostjo. Suverenost kot taka pa je nastala iz načela avtonomije. To pomeni, da je država najvišja oblast, kjer ima nedeljivo in izključno pravico do vladanja. »Država zato predstavlja najvišji vir pravne in politične avtoritete, nad ljudmi, ki živijo na določenem teritoriju. Obstaja samo ena najvišja oziroma vrhovna avtoriteta« (Pikalo 2003, 108).

Pri tem ne smemo pozabiti, da so ravno države od vestfalskega mirovnega sporazuma naprej najmočnejši akterji v mednarodnih odnosih. V družboslovju obstaja veliko različnih teorij o državi. Trenutno v mednarodnih odnosih pod pojem države štejemo politične entitete z naslednjimi značilnostmi (Stoett 1998, 38):

- imajo stalno populacijo,
- obsegajo določen teritorij,
- so diplomatsko priznane s strani drugih držav,
- imajo monopol nad legitimno uporabo sile, znotraj in zunaj njihovega teritorija,
- so suverene glede na ostale države (načelo nevmešavanja v notranje zadeve).

Tako so danes države suverene, delno suverene in nesuverene, kar ugotavljam oz. dokazujem na svojem analiziranem precedenčnem primeru Kosova. Državno suverenost delimo na notranjo in zunanjo, ki ju bom opisal in razgradil v nadaljevanju svojega dela. Ker o državi lahko govorimo, ko je le-ta notranje in zunanje suverena glede na teritorij in prebivalstvo, bom pod državno suverenost (notranjo in zunanjo) uvrstil in definiral tudi teritorialni in personalni vidik suverenosti.

4.3.1 NOTRANJA SUVERENOST

Notranja suverenost pomeni, da ima država izključno pooblastilo za kreiranje najvišjih pravnih norm, ki veljajo na njenem ozemlju. Država tako deluje kot samostojna, vrhovna, vseobsežna in izvirna organizacija. Ima moč podrejanja za vse osebe, ki se nahajajo na njenem teritoriju ne glede na državljanstvo. Vse osebe, ki se nahajajo na teritoriju določene države, morajo spoštovati njen pravni red. Država ima različne vzvode oblasti, ki jih lahko uporablja, kadarkoli želi zagotoviti pravni red. Nadrejenost se tako kaže skozi delovanje državnih organov in učinek državnih pravnih aktov. Pri tej razlagi pa je treba poudariti relativnost notranje suverenosti, saj država kljub temu, da naj bi bila najvišja in najmočnejša na določenem teritoriju, zakoličenim z mejami, ni absolutno izvirna in samostojna, saj mora pri svojih političnih in pravnih odločitvah upoštevati različne družbene interese, kar je premo sorazmerno z demokratično in obratno sorazmerno s totalitarno državo. Neizvirnost in nesamostojnost poleg politične in pravne nezmožnosti države, da bi le-ta uredila vsa družbena razmerja znotraj svojega teritorija, vplivata tudi na vseobsežnost. To pomeni, da mora državna oblast katerokoli področje družbenega življenja urejati prisilno, če je to seveda po njenem mnenju tudi potrebno. Pri tem je tudi omejena, in če teh omejitev dejansko ne upošteva, so njene odločitve neučinkovite (Kušej v Cerar 1998; Cerar v Pavčnik 2006).

Ob sami pravno statični teoriji razlage notranje suverenosti ne smemo pozabiti na to, kar opozarja Hinsley, da je notranja zgradba današnjih oziroma modernih političnih skupnosti zapletena, raznovrstna in razpršena. Pozabiti ne smemo tudi na medsebojno soodvisnost držav, veliko zapletenost in prepletenost mednarodnih odnosov, ki spreminjajo oziroma na nek način omejujejo svobodo državnega delovanja, s tem pa tudi suverenost držav. Hinsley tudi meni, da se skupnost ne more zavedati države, dokler se ne pojavijo njene oblike in perspektiva. Pri tem ni dovolj, da jo skupnost sprejme, ampak je nujno, da jo podpre in oblikuje. O politični moči in terminu notranje suverenosti lahko govorimo, ko država preneha biti segmentarna država, oziroma ko skupnost državo prizna (Hinsley 1992).

Ko bom opredelil in definiral ostale vidike suverenosti, se bom pri notranji suverenosti države na precedenčnem primeru entitete Kosova osredotočil na:

1. državno organizacijo oblasti,
2. državo, ki ima monopol nad sredstvi fizične prisile,
3. državo, ki ima točno določeno ozemlje, na katerem izvršuje svojo oblast,
4. prebivalstvo države,
5. državno zagotavljanje družbene urejenosti in varnosti.

Sam bi tukaj dodal oziroma opozoril še na čisti politološki aspekt, kjer razmerje političnih sil dejansko vpliva na suverenost, pa naj bo to notranja, zunanja, teritorialna, narodnostna ali mednarodna.

4.3.2 ZUNANJA SUVERENOST

»Zunanja suverenost pomeni neodvisnost ene državne organizacije nasproti drugim organizacijam iste vrste« (Kušej in drugi 1996, 33), kar pomeni, da je država enakopraven in na nek način neodvisen član v mednarodni skupnosti. To pomeni, da ima država pravico do urejanja vseh družbenih zadev na svojem teritoriju, prostega delovanja in sodelovanja v mednarodni skupnosti z ostalimi mednarodnopolitičnimi akterji, kar pomeni da državi zagotavlja enakopraven položaj z drugimi državami. Vsekakor je zunanja suverenost težje dosegljiva od notranje, notranja suverenost pa je sploh predpogoj za zunanjo. Zgoraj omenjena neodvisnost je pod vplivom globalizacije in mednarodnega prava relativna. Država mora spoštovati pravna pravila tudi drugih pravnih subjektov mednarodnih skupnosti, kljub temu da se nahajajo zunaj njenega teritorija. Nekatere mednarodne organizacije zahtevajo prenos izvrševanja suverenih pravic (npr. EU), kar lahko posledično definiramo kot delno izgubo oziroma prenos svoje lastne suverenosti. Prav zaradi zunanje suverenosti so države v mednarodni skupnosti med seboj vsaj formalno enakopravne. O izgubi zunanje suverenosti lahko govorimo, ko se država podredi enostranskim zapovedim in prepovedim druge države. Primer takih tvorb so protektorati (Kušej v Cerar 1998; Cerar v Pavčnik 2006). Pomemben dejavnik, ki opredeljuje zunanjo suverenost, omeni Mlinar, ki pravi, da je priznanje druge

države tisto, ki ji daje suverenost. Suverena država je namreč država, ki so jo za tako priznale druge suverene države (Mlinar 1991).

4.3.3 TERITORIALNA SUVERENOST

Državno ozemlje je prostor izključne državne pristojnosti. Ta zajema prostor znotraj kopenskih meja, morski prostor pod suverenostjo države, zračni prostor nad njima in podzemlje. Praviloma je državno ozemlje celovito, vendar lahko pride do izjem. Primer take teritorialne ne celovitosti je eksklava, ko je del države z vseh strani obdan z območjem druge države in je ločen od glavnega državnega območja. Meja pa je tista, ki označuje državno ozemlje. Meje med državami so določene z mednarodno pogodbo. Meje so lahko naravne ali pogodbene. Teritorialna suverenost torej pomeni, da ima država izključno oblast nad ljudmi, stvarmi na njenem ozemlju ter pravico izvajati jurisdikcijo na celotnem svojem področju, ki spada v sklop države. Država izvaja oblast tudi nad tujci, ki se nahajajo na njenem ozemlju. Bistvo teritorialne suverenosti je nedotakljivost državnega ozemlja, prepoved uporabe sile proti ozemeljski celovitosti in svobodno razpolaganje z naravnimi bogastvi (Cerar v Pavčnik 2006; Andreassy in drugi 1998).

4.3.4 NACIONALNA (NARODNA) SUVERENOST:

»Nacionalna (narodna) suverenost je suverenost naroda kot posebne družbene skupnosti, ki se oblikuje na strnjem ozemlju, ter jo povezujejo skupni jezik, narodna zavest ter druge zgodovinske in kulturne sorodnosti. Izraža se v pravici vsakega naroda do samoodločbe in odcepitve« (Grad in drugi 1999, 19). Narodovo samostojno odločanje o političnem statusu lahko pomeni odločitev za samostojno državo ali za obliko federalne enote v zvezni državi, politično avtonomijo ali drugo obliko povezave s kakšno državo ali naddržavno tvorbo. Politična filozofija razlaga, da narod s svojo državo postane nacija (Pravo: leksikon 2003).

Za lažje razumevanje kompleksnega problema v nadaljevanju diplomskega dela na kratko analiziram potek same osamosvojitve oziroma odcepitve Kosova. Z nastankom nove entitete v mednarodnem prostoru je prišlo do velike geopolitične spremembe, spremembe razmerja političnih sil ter do določenih posledic, ki so vidne danes in do posledic, ki se jih pričakuje v prihodnosti.

5 OSAMOSVOJITEV KOSOVA

»Pred letom dni je bil uresničen največji projekt, ki so si ga želele mnoge generacije, projekt ki ga danes simbolizirata imeni dveh velikih junakov, Ibrahina Rugove, ki je duhovni in politični vodja neodvisnosti in Adema Jassarija, junaka osvobodilne vojne,« je dejal kosovski predsednik Fatmir Sejdiu letos 17. februarja ob prvi obletnici kosovske samostojnosti.«

(Demokracija 2009)

Velika želja in odobravanje enih ter nezadovoljstvo in neodobravanje drugih pomeni prelomni 17. februar leta 2008, ko je Kosovo pod pokroviteljstvom nekaterih glavnih akterjev politike zahoda razglasilo svojo neodvisnost in odcepitev od suverene in mednarodno priznane države Republike Srbije. Že dalj časa napovedano dejanje se je uresničilo in sprožilo ostre polemike v svetovni diplomaciji, ki je ne glede na potek in razpletanje kosovskega vprašanja oziroma konflikta nihala med pragmatičnim pritrjevanjem in načelnim nasprotovanjem. Zdelo se je, da bodo desetletja trajajoča neuspešna pogajanja glede statusa Kosova z osamosvojitvijo dokončno rešena in zaključena, vendar temu ni tako. Rojstvo nove delno priznane entitete lahko rečemo, da je skrbno načrtovan in koordiniran politični proces (Zupančič 2008).

5.1 KRATEK PREGLED POLITIČNEGA DOGAJANJA NA KOSOVU OB PRISOTNOSTI GLAVNIH VPLETENIH AKTERJEV SVETOVNE POLITIKE

Pot do neodvisnega Kosova je plod več deset let trajajočih političnih bojev kosovskih Albancev proti suverenim oblastnikom Srbom na svojem teritoriju. Lahko rečemo, da je minilo natanko desetletje od vstopa mednarodne skupnosti in s tem konca efektivnega izvajanja srbske oblasti v tej deželi. Prihod mednarodnih sil sprva ni prinesel neodvisnosti, saj o njej ni nihče govoril, prav tako je bila izgradnja administrativne oblasti težavna in dolgotrajna, kar je še otežilo vpogled v prihodnost in dokončno razrešitev problema. Večkrat omenjeni osnovni dokument mednarodne skupnosti tako imenovana resolucija Varnostnega sveta 1244 točno določene rešitve statusa regije ni predvidevala. Z omenjeno resolucijo si je mednarodna skupnost na Kosovu zagotovila svoj mandat oziroma upravičila svojo namestitev in poseg v notranjo suverenost srbske države. Z resolucijo je bila suverenost dejansko

prenesena na OZN, v sami praksi pa se je uveljavilo nekakšno združeno upravljanje dežele. Po posegu mednarodne skupnosti je bila glavna pobudnica in vršiteljica napada leta 1999 ZDA, vključno z njeno administracijo, konkretno predsednika Billa Clintona in Madeleine Albright glede kosovske državnosti neodločna. Posledična menjava oblasti v ZDA pod novim vodstvom Busha pa je kosovsko vprašanje celo izločila s seznama prioritet. Kosovski politični razred je nato v sodelovanju z mednarodno skupnostjo mimo Republike Srbije leta 2001 sprejel začasni Ustavni okvir, imenovan »Korniza Kushtetuese« s konsenzom vodstev domačih kosovsko-albanskih političnih strank ob predpostavki, da bodo le-tega spremenili, ko bo status pokrajine rešen in dokončen. Okvir dveh splošnih parlamentarnih volitev je zaokrožil tudi proces oblikovanja političnih strank tako albanske večine kot tudi narodnih manjšin (Flis 2007).

Mednarodna skupnost je prav tako, kot so to storile ZDA, problem vprašanja Kosova postavila na stranski tir, kar se je odrazilo v njeni nesposobnosti pri preprečitvi izbruha krvavih nemirov, ki so izbruhnili marca leta 2004 v kosovski Mitrovici in so se bliskovito razširili tudi na druge konce pokrajine. Omenjeni konflikti so le spodbudili ponovno zanimanje mednarodne skupnosti, kar se je pokazalo v misiji norveškega diplomata Kaia Eideja, ki je priporočil začetek pogajanj o končnem statusu pokrajine. Sledilo je imenovanje posebnega odposlanca za prihodnji status na Kosovu Marttija Ahtisaarija, ki je imel bogate diplomatske izkušnje. Ahtissari je pogajanja med kosovskimi Albanci in Srbi začel 20. februarja leta 2006 na Dunaju. Začetna pogajanja in pogovori so bili osredotočeni na samo decentralizacijo pokrajine, kulturno varstvo in zaščito verske dediščine. O samem političnem statusu Kosova še ni bilo govora. Pogajanja posebnega odposlanca ZN Marttija Ahtisaarija so bila dolgotrajna in težavna, kar se posledično odraža v propadu le-teh 10. marca leta 2007, ko je ugotovil, da nobena dodatna količina pogajanj ne bi vnesla kaj več jasnosti. 26. marca nato Ahtisaari govori le o Kosovu, ki bo lahko stopalo v mednarodne pogodbe in mednarodno pravo. V spremenjenem in dopolnjenem pismu generalnemu sekretarju OZN prvič omeni neodvisno Kosovo (Flis 2007).

Pri vsem tem gre poudariti zanimivost, da Ahtissarijev predlog predvideva omejeno suverenost pokrajine, njeno članstvo v mednarodnih organizacijah, ne pa popolne državnosti, obenem pa sami poslanci EU poudarjajo, da rešitev na Kosovu ne bo pomenila precedensa v mednarodnem pravu, saj je Kosovo pod upravo ZN od leta 1999 in resolucija Varnostnega

sveta 1244 vsebuje določbe o potrebi po razrešitvi vprašanja končnega statusa Kosova. Na vprašanje, zakaj kosovski primer ne bi bil morebiten zgled za ostale podobne primere po svetu, pa OZN, EU in ZDA opravičujejo s tem, da so okoliščine, povezane s Kosovom, neprimerljive z razmerami v drugih konfliktnih regijah, ki niso po upravo ZN (Evropski parlament: Sporočilo za javnost 2007).

Glavni elementi Ahtisaarijevega predloga za dokončno rešitev statusa Kosova:

- dostop Kosova do mednarodno finančnih organizacij,
- mednarodna prisotnost, da bi se ohranil večetnični značaj Kosova in zaščitili interesi in varnost srbskega in romskega prebivalstva ter drugih etničnih skupin,
- mednarodna podpora za razvoj učinkovitih in samostojnih institucij za celotno prebivalstvo,
- jasne določbe o decentralizaciji, ki zagotavljajo precejšnjo avtonomijo na najpomembnejših področjih, kot so izobraževanje, zdravstvo in lokalni varnostni organi,
- popolno spoštovanje človekovih pravic,
- zaščita vseh kulturnih in verskih krajev,
- določbe o oblikovanju večetničnih kosovskih varnostnih sil z omejenim obsegom ter pod strogim nadzorom mednarodnih sil KFOR,
- mednarodna jamstva držav za ozemeljsko celovitost vseh sosednjih držav

(Evropski parlament: Sporočilo za javnost 2007).

Predlagani dokument je kosovski parlament v Prištini sprejel, parlament Republike Srbije pa ostro zavrnil. Vzporedno so se v mednarodnih odnosih odvijale razprave o Ahtissarijevem predlogu, ki so bile večznačajne. Ameriška podpora se je okrepila, EU pa glede predloga reševanja statusa Kosova ni bila in še vedno ni enotna, saj so se nekatere članice bale učinka in posledic danega predloga. Da bi članice EU Ahtissarijev predlog sprejele je le ta poudarjal nadzorovano kosovsko neodvisnost, kar naj nebi pomenilo precedensa za druga območja z neopredeljenim statusom. Zanimiv je Ahtissarijev načrt, ki pravi, da dokument ne predvideva, da bi vprašanje Kosova reševali po vzorcu drugih držav, ki so izšle iz nekdanje Jugoslavije, kar že v osnovi pomeni precedens, kot to poudarja Rusija, ki je svoje nestrinjanje izrazila z

blokado Varnostnega sveta pri reševanju statusa na Kosovu. Z blokado je Rusija OZN porinila ob rob dogajanja. Glavno vlogo sta nato pri iskanju rešitve prevzeli ZDA in EU, ki pa sta pred samo neodvisnostjo s kosovskimi oblastmi usklajevali le še podrobnosti in formalnosti, torej je bilo praktično že vse dogovorjeno. Po sami razglasitvi samostojnosti z Deklaracijo o neodvisnosti s strani kosovskega parlamenta 17. februarja 2008 je Rusija sklicala izredno sejo VS OZN, kjer je od generalnega sekretarja zahtevala ničnost in neveljavnost razglasitve. Istočasno je srbski predsednik Boris Tadić na izrednem zasedanju VS ZN ponovno opozoril, da Srbija ne bo priznala neodvisnosti, in obenem zaprosil VS ZN, naj takoj izniči razglasitev neodvisnosti Kosova. Na ugovore številnih držav mednarodne skupnosti, da je bilo kršeno mednarodno pravo in celovitost ter suverenost mednarodno priznane države Srbije, je ameriški veleposlanik Zalmay Khalilzad odgovoril, da je neodvisno Kosovo zdaj realnost, s katero se je potrebno sprijazniti (Žurnal 24 2008).

5.2 PRAVNO ANALITIČNI POGLED NA RAZGLASITEV NEODVISNEGA KOSOVA:

Po koncu Natove intervencije na takratno Zvezno Republiko Jugoslavijo je Varnostni svet Združenih narodov 10. junija 1999 sprejel Resolucijo 1244. Kosovo je bilo z omenjeno resolucijo postavljeno pod začasni mednarodni vojaški nadzor in prehodno civilno upravo pod vodstvom Misije združenih narodov na Kosovu (UNMIK). Resolucija je zagotavljala takratni Zvezni Republik Jugoslaviji njeno suverenost in ozemeljsko celovitost. S sprejetjem in implementacijo resolucije je takratna Zvezna Republika Jugoslavija dejansko izgubila učinkovit in popoln nadzor nad kosovskim ozemljem in obdržala zgolj navidezno suverenost, torej suverenost kot pravni naslov. Po drugi strani pa je Resolucija 1244 kosovskim Albancem obljubljala znatno avtonomijo in lastno samoupravo. To je pomenilo postopni prenos oblastnih funkcij na samoupravne institucije, ki naj bi bile ustanovljene na podlagi »politične rešitve« oz. dogovora med strankami (Švarc 2008).

Mednarodna skupnost je z intervereniranjem v notranje zadeve takratne Zvezne Republike Jugoslavije odvzela le-tej del suverenosti, jo prenesla nase ter jo nato navidezno prenesla na organe Kosova ter s tem ustvarila edinstven mednarodni protektorat. Resolucija 1244 je bila plod politike ob prisotnosti prava, kar se odraža v njeni dvoumnosti in nenatančni razumnosti.

Resolucija je namreč dopuščala različne končne scenarije, vendar pa je kot edini jasen in točen pogoj definirala in izpostavila kosovsko avtonomijo, katere oblika mora biti določena sporazumno in v skladu z mednarodnim pravom.

Kljub več desetletjem trajajočim sporom in kljub zavedanju resnosti problema si je mednarodna skupnost dovolila izdati politično in pravno sporno resolucijo, ki je privedla do dveh radikalnih možnosti in s tem izvzela možnost tretje, ki bi bila v korist obeh glavnih akterjev.

Zato sta bili srbska in kosovska stran pripravljene sprejeti le dve, izključujoči se možnosti: samostojno in neodvisno Kosovo in nedeljivo Srbijo. Mednarodna skupnost se je po skoraj desetletju neuspešnih pogajanj pod pretvezo dobrega predloga mednarodnega pogajalca Martina Ahtisaarija odločila stopiti in podpreti pobudo kosovskih Albancev po neodvisnosti. Beograd je Ahtisaarijev predlog, podan marca 2007, ostro in radikalno zavrnil. Kljub zavrnitvi predloga srbske strani so kosovski Albanci, okrepljeni s političnim kapitalom Ahtisaarijevega načrta, ob veliki podpori in posledični pomoči zahodnih zaveznikov, predvsem Evropske unije ter ZDA, sredi februarja na podlagi enostranske deklaracije o neodvisnosti razglasili novo entiteto, znano pod imenom Republika Kosovo. Švarčeva ugotavlja da na satelitski sliki našega planeta ni bilo moč zaznati nikakršne spremembe, saj je »država« fiktivni, predvsem pa pravni fenomen. Nastane takrat, ko neka entiteta dejansko izpolnjuje pravne pogoje državnosti. Tradicionalni pogoji državnosti, ki sem jih navedel že v predhodnem poglavju o suverenosti, podaja tudi Švarčeva, in sicer navaja pogoje državnosti, ki izhajajo iz Konvencije o pravicah in dolžnostih držav, sprejetih v okviru OAS v Montevideu leta 1933. Te temeljijo na načelu efektivnosti in vključujejo:

- definirano ozemlje,
- stalno prebivalstvo in
- organizirano politično oblast, ki mora biti učinkovita ter sposobna vztopati v odnose z drugimi državami, kar pomeni, da mora imeti politične, upravne in izvršilne institucije, ki imajo izvršilno pristojnost izvajati oblast nad zatrjevanim ozemljem in

prebivalstvom na tem ozemlju in/ali ki takšno oblast dejansko izvajajo (formalna in/ali dejanska suverenost) ter ki so sposobni in pooblašteni za zastopanje entitete v njenih odnosih z drugimi subjekti mednarodnega prava (Švarc 2008, 9).

Torej, po Švarčevi je bistvo suverenosti neodvisnost, ki pomeni formalno in dejansko sposobnost delovanja državnih oblasti na lastnem ozemlju oziroma v odnosu do lastnega prebivalstva, brez vmešavanja drugih držav ali mednarodne skupnosti. Tu pa, kot vidimo, se ugotavljanje stopnje suverenosti enostransko razglašene oziroma novonastale entitete Kosovo kaj hitro zaključijo, saj ravno ta dimenzija ostaja predmet razprav. Namreč mednarodna skupnost je pomagala sami entiteti Kosovu do lastne neodvisnosti, kar pomeni, da bo le-ta ostala še lep čas prisotna na ozemlju Kosova. To ji zagotavljata Resolucija 1244 in deklaracija o neodvisnosti, sprejete obveznosti implementacije Ahtisaarijevega načrta (Švarc 2008), ki pa predvideva v prihodnosti postopen umik OZN s Kosova in prenos odgovornosti pri upravljanju Kosova na EU.

Naslednje pomembno vprašanje, ki se dotika pravno analitičnega vidika, je vprašanje kosovske neodvisnosti, predvsem pravni status enostranske odcepitve po mednarodnem pravu. Enostransko razglasitev »suverene« države Kosova sta takoj ostro obsodili glavni nasprotnici Srbija in njena tesna zaveznica v mednarodnem političnem prostoru, Rusija. Obe sta poudarili in še vedno poudarjata grobo kršenje mednarodnega prava in resno kršitev suverenosti in ozemeljske celovitosti Republike Srbije. Kot poudarja Švarceva, je enostranska odcepitev kot ena izmed oblik uresničitve pravice do samoodločbe usmerjena v ozemeljske spremembe in je dejansko v diametralnem nasprotju s pravico ozemeljske celovitosti, ki teži k ohranitvi statusa quo. Glede na povedano nobena od teh pravic ne more biti dejansko absolutna. Predpostavka, da je enostranska odcepitev ena izmed oblik realizacije samoodločbe, ki je v neskladju z mednarodnim pravom, zato predpostavlja obstoj določenih pravnih mednarodnih pravil oziroma obstoj mednarodnega prava. Predpostavko, da je bilo mednarodno pravo v primeru Kosova upoštevano, lahko zavržemo, saj mednarodno pravo prepoveduje oziroma onemogoča enostransko odcepitev. Pri načelu ozemeljske celovitosti pa mednarodno pravo določa pogoje in postopek odcepitve, ki pa v konkretnem primeru Kosova ne bi bili izpolnjeni (Švarc 2008).

Po drugi strani pravo dopušča tudi »izjeme«. V primeru enostranske odcepitve je le-to upravičeno v določenih izrednih okoliščinah (Švarc 2008):

1. kadar ima entiteta status ljudstva v etnografskem smislu,
2. kadar so njeni prebivalci izpostavljeni resnim kršitvam človekovih pravic in so hkrati izčrpane vse druge realne možnosti za rešitev humanitarne situacije oz. uresničitev pravice do samoodločbe .

Vprašanje o tem, ali so kosovski Albanci ljudstvo ali ne, je izredno kompleksno in težavno vprašanje, na katerega je izredno težko podati pravilen in objektiven odgovor, zato se v svojem diplomskem delu ne osredotočam na omenjeno področje. Glede na zgodovinski potek dogodkov pa lahko vsekakor zatrdimo, da imajo kosovski Albanci pravico najmanj do svoje lastne avtonomije znotraj Republike Srbije.

Kar se tiče drugega pogoja, lahko zatrdimo, da sta bili obe strani pri reševanju medsebojnega spora skrajno neuspešni, netolerantni, nepremišljeni in egoistični do svojega lastnega prebivalstva. Predpostavko, da je glavni krivec nasilja, napetosti, morije in grozot le Srbija, lahko ostro obsodimo in zavrnemo. Odgovornost za stanje, kršenje človekovih pravic in posledic morata prevzeti obe strani tako srbska kot kosovsko-albanska, mednarodna skupnost pa si mora sama priznati svojo lastno invalidnost in nesposobnost reševanja konflikta, ki bi bil sprejemljiv za obe strani. Z enostransko razglasitvijo in uresničitvijo želja in sanj le enega akterja se problem definitivno ni razrešil, saj odpira nova vprašanja tako v sami regiji kot po svetu ter pogloblja že tako slabe odnose med sprtima stranema.

Lahko zaključimo, da mednarodne stabilnosti ni mogoče zagotoviti z razpadom večetničnih držav. Uspešna pot k zagotovitvi stabilnosti bi bila državna reorganizacija in večja samouprava manjšinskega prebivalstva, kar predstavljajo kosovski Albanci v srbski državi (Revija NATO 2005). Glede na politiko Srbije do kosovske pokrajine, lahko rečemo, da ji bivše jugoslovanske države ni uspelo preoblikovati tako, da bi upoštevala pravice kosovskih Albancev. Reševanje problema s silo je bila velika napaka srbske politike. Kljub omenjenemu

argumentu novo nastala entiteta v mednarodnem okolju ni pravno neoporečno pridobila svoje suverenosti in neodvisnosti nad teritorijem, saj so bili kršeni mednarodno sprejeti pravni akti, prav tako pa je bila odvzeta suverenost državi Srbiji nad upravljanjem svojega lastnega dela teritorija. Odmevajo nam besede ameriškega veleposlanika Zalmaya Khalilzada, da je neodvisnost Kosova zdaj realnost, s katero se je treba sprijazniti. Omenjene besede veleposlanika potrjujejo zgoraj opisano predpostavko, da je Kosovo *res sui generis* primer vendar ne v pravnem, temveč v političnem smislu, saj je konstelacija in razmerje političnih sil povzročilo zmedo med pravniki ter obenem pravo razrahljalo ter ga postavilo na realna tla. To ne pomeni, da je pravo nepotrebno, daleč od tega, pomeni pa, da mora postati bolj fleksibilno in manj statično ter sposobno vključitve tudi drugih delujočih dejavnikov.

6 SUVERENOST KOSOVA

Zadnji del diplomske naloge posvečam sami analizi suverenosti Kosova. V osnovi bom na grobo razdelil suverenost na notranjo in zunanjo, kamor bom vključil še vidike teritorialne, personalne ter nacionalne (narodnostne) suverenosti in podal razloge za in proti potrditvi izhodiščne hipoteze, da Kosovo v trenutnem stanju, kjer se nahaja ni suvereno. V samo analizo suverenosti Kosova bom poleg klasične teorije o suverenosti vključil še ostale pomembne dejavnike, ki vplivajo na suverenost kot tako.

6.1 NOTRANJA SUVERENOST

»Mi, demokratski voditelji našega ljudstva, z deklaracijo o neodvisnosti Kosova razglamo, da je Kosovo neodvisna in suverena država. Deklaracija odlikava voljo našega ljudstva in je usklajena s priporočili posebnega odposlanca ZN Marttija Ahtisaarija in njegovim vseobsežnim predlogom za dokončno rešitev statusa Kosova« (Deklaracija o Nezavisnost Kosova 2008).

Kot omenjeno je bil v »kosovskem protektoratu« od leta 1999 formalno najvišji »akt« tako imenovani ustavni okvir »Korniza Kurshetetuese«. Omenjeni dokument je imel nekatere elemente suverene države, in sicer lastno upravo z lastnim pobiranjem davščin, vrhovno sodišče brez ustavnega in »predsednika« Kosova. Omenjeni dokument ni bil popoln, saj je šlo v osnovi za dokument, ki naj bi se ga sčasoma dopolnilo ali zamenjalo s polno ustavo. To se je v dnevih pred razglasitvijo tudi zgodilo. Kosovo je po konstituiranju parlamenta, izvolitvi nove vlade in potrditvi predsednika konec januarja 2008 pričelo z intenzivnimi pripravami pisanja nove ustave. Lahko rečemo, da gre pri sprejemanju svoje »lastne« ustave za izrazito suveren proces, vendar pa na primeru Kosova temu le ni tako. Kljub predpostavki in dejstvu, da večina mednarodnikov ni in še vedno ne obvlada albanskega jezika, kar je bila in je še vedno velika ovira na vseh področjih, je bila mednarodna skupnost vseeno prisotna ob pisanju in sprejetju le-te, kar znižuje avtonomnost kosovskih oblasti.

Ustava republike Kosovo je stopila v veljavo 15. junija 2008 (Ustav Republike Kosovo 2008).

Entiteta Kosovo ima svoj lasten državni aparat, ki ga tvorijo parlament, vlada, uprava, sodstvo in predsednik republike, kar so ključni strukturno-formalni elementi države, ki razpolaga s politično močjo in sprejema odločitve, ki so življenjskega pomena za vse, ki prebivajo na njenem teritoriju. Prebivalce določene geopolitične enote poimenuje z izrazom državljani. Na primeru Kosova se tu pokaže prvi problem, saj del prebivalstva, ki spada teritorialno pod novo oblast, le-te ne priznava. Govorimo o kosovskih Srbih na severnem delu pokrajine, ki priznavajo avtonomnost in oblast Republiki Srbiji.

Nasprotovanje kosovskih Srbov se reflektira v nepriznavanju kosovskih institucij in bojkotu splošnih volitev. Ahtissarijev dokument je razdelil Kosovo na etnični podlagi, mednarodni civilni urad in Eulex pa sta dobila moč in s tem posledično nedotakljivost. Prav tako je na Kosovu še vedno prisoten UMNİK. Eulex ne priznava kosovske ustave, Srbija pa znotraj Kosova vzpostavlja nove lastne meje. S tem na nek način ustvarja temelje za avtonomijo srbske entitete in zmanjšuje avtonomnost kosovske oblasti. Kot navaja Sadiku, je kosovska politična elita ves svoj trud v prvem letu vložila le v priznanje neodvisnosti Kosova in ne v njeno ozemeljsko celovitost in suverenost. Ker se Kosovo ni osamosvojilo s samoodločbo, se je znašlo v položaju neodvisnosti brez suverenosti in ozemeljske celovitosti. Neodvisnost Kosova je potemtakem le formalna, brez vsebine in kompetenc (Sadiku 2009b).

Neurejenost meja in nepriznavanje celovitosti Kosova je eden ključnih problemov pri obravnavanju njegove notranje suverenosti. Najvišji predstavniki kosovske oblasti nasprotujejo predlaganemu sporazumu o policijskem sodelovanju pri nadzoru meje med Srbijo in misijo EU Eulex. Odgovor na vprašanje, zakaj si kosovske oblasti ne želijo sodelovanja, tiči v suverenosti njihovih institucij, ki same sprejemajo suverene odločitve v skladu z ustavo in zakonodajo Kosova. Prišlo je tudi do izgrediv in protestov s strani pripadnikov albanskega gibanja Samoopredelitev proti vmešavanju mednarodne skupnosti v dogajanje na Kosovu, kjer je nastala tudi materialna škoda na vozilih misije Eulex. Pripadniki omenjenega gibanja nasprotujejo prisotnosti Eulexa in zahtevajo popolno neodvisnost in suverenost Kosova (Dnevnik.si 2009).

Kosovo je znano tudi po »odlični« regiji za vse oblike organiziranega kriminala. Na omenjenem teritoriju se križajo poti med Srbijo, Črno goro, Makedonijo in Albanijo. Za vse omenjene države je značilna visoka stopnja kriminalitete. Lahko bi rekli, da na omenjenem območju ni kriminalne dejavnosti, ki se nebi izvajala. Prekupčevanje z drogami, tihotapljenje orožja, tihotapljenje ljudi in trgovina z njimi, trgovina s človeškimi organi, korupcija, tihotapljenje cigaret in preprodaja ukradenih vozil so le nekatere dejavnosti, ki se redno izvajajo na območju Kosova (Lopušina 2000). Vzrok za neuspešno preprečevanje nezakonitih poslov tiči v povezavi organiziranega kriminala s pripadniki vojaških kosovskih sil, policije in celo politike. Lep primer je mafijski obračun, v katerem sta bila ubita brata Ramuša Hardinaja, ki naj bi ga naročil sam premier Kosova Hasim Tachi. Po vseh običajih bi Tachi za omenjeno dejanje plačal z življenjem, vendar je Ramuš Hardinaj spregledal načelo krvnega maščevanja, ko je izvedel da je Tachi postal premier Kosova (Nikolić 2008).

Eden izmed pomembnih in poglobitnih sestavnih delov suverenosti so vsekakor sredstva legitimne prisile nad svojimi državljani. Kosovo namreč nima svojih lastnih avtonomnih policijskih in vojaških sil, ker so le-te pod okriljem mednarodne skupnosti. To ostro kritizira tudi sam premier Thaci, ki ni naklonjen misiji UMNİKA, saj naj bi delovala v korist srbske politike, zato vztraja pri čimprejšnjemu prevzetju popolne notranje oblasti nad celotnim teritorijem Republike Kosovo (Republika Kosovo – Kancelarija premjera 2009). Na drugi strani Srbi pozivajo k uresničitvi načrta VS OZN, ki naj bi občutno izboljšalo življenje kosovskih Srbov. Po tem načrtu naj bi kosovskosrbski policisti, pripadniki pravosodja in carine delo opravljali v okviru UMNİKA in ne prištinskih oblasti, kar bi pomenilo zaščito kulturnih in verskih objektov ter izboljšavo transporta ter telekomunikacij. Kosovska oblast zavrača omenjen predlog. Pri svoji argumentaciji se opira na neodvisnost, svojo ustavo in zakone ter na pravni dokument Marttija Ahtisaarija.

Ekonomska podoba Kosova je kaotična in izredno problematična. Vrednost BDP Kosova presega 2,5 milijarde evrov, kar znaša nekaj več kot 1200 evrov na prebivalca. Gospodarstvo je v izredno slabem stanju in stagnira. Gre za eno najšibkejših gospodarstev v Evropi in svetu; sooča se z velikimi težavami, kot so: pomanjkanje denarja, pomanjkanje tujih naložb, nizka

produktivnost, slab izobraževalni in zdravstveni sistem, visoka stopnja vseh oblik kriminala in velika stopnja brezposelnosti. Vrednost izvoza znaša komaj 5 odstotkov vrednosti uvoza. Brezposelnost je več kot 50-odstotna, 37 odstotkov ljudi živi na meji revščine. Fiskalni sistem je v kaotičnem stanju, davčni sistem je vzpostavljen, vendar dejansko ne deluje, državni izdatki znašajo četrtno BDP, kar je značilno za izredno nerazvite države. Kot ugotavlja Kovač, je najšibkejša točka potencialnega gospodarskega razvoja energetika, saj je pridobljena iz srbskih virov. Edino in svetlo točko Kovač vidi v relativni monetarni in cenovni stabilnosti, ki temelji na logiki denarnega odbora in spodbujanja evra kot plačilnega sredstva. S tega vidika so kosovsko-albanske institucije »legitimne«, toda daleč od prave države, ki bi dajala in zagotavljala samostojnost ekonomskega preživetja. Po ocenah Kovača Kosovo letno potrebuje najmanj milijardo evrov zunanje razvojne pomoči (Kovač 2008).

6.2 ZUNANJA SUVERENOST

Pomemben dejavnik obstoja mednarodno pravne države v svetu je vsekakor njena zunanja suverenost. Omeniti velja predpostavko, ki smo jo zapisali v poglavju o zunanji suverenosti, in sicer da je notranja suverenost predpogoj zunanje in da je le-ta težje dosegljiva od notranje, kar se bo na dotičnem primeru Kosova tudi pokazalo. Ljudje, države, organizacije, podjetja ... stalno vstopajo v mednarodne odnose. Države s tem postajajo gospodarsko soodvisne in politično povezane. Mednarodno povezovanje je pomembno zlasti zaradi ohranjanja miru in stabilnosti. Značilnost zunanje politike vsake države je grožnja vojne in globalizacije, na notranjo politiko pa povečini vplivajo različni družbeni interesi znotraj entitete same, kot smo to opisali v predhodnem poglavju. Problem pri vprašanju o zunanji suverenosti Kosova se nam zastavi že s samo razglasitvijo neodvisnosti in njenim potekom. Lahko rečemo, da je neodvisnost Kosovu prinesla prevlada zahodnjaške politike nad vzhodnjaško. Tu bi opozoril na ponovno blokovsko delitev držav, kar nas spominja na v zgodovini že dostikrat omenjeno hladno vojno. Dejstvo je, da se novonastala Republika Kosovo, v stanju, v katerem se nahaja, ne bi bila sposobna osamosvojiti brez pomoči glavnih akterjev svetovne politike (ZDA, EU, OZN). Že pred razglasitvijo neodvisnosti je bilo jasno, da je država formalna in ne dejanska. Vse od leta 1999, ko so bile na Kosovu prisotne mednarodne sile, je bila okrnjena zunanja suverenost tako Republike Srbije kot takratne nadzorovane »avtonomne« pokrajine Kosovo. Politika, ki je bila vodena s strani Zahoda, se od začetka prisotnosti na ozemlju Kosova pa do

danes ni drastično spremenila. Kosovo je na papirju neodvisno, v realnosti pa je to prvi evropski protektorat.

Sprejemanje kosovske ustave, ki je temeljni pravni dokument države, bi moral biti pisan s strani avtonomnih »oblastnikov« na danem teritoriju, da bi lahko govorili o zunanje suvereni državi. Problem Kosova in njegove »lastno pisane« ustave se nam pokaže še pred samo izdajo in razglasitvijo najvišjega pravnega akta države. Ahtisaarijev dokument namreč že v sami osnovi predvideva omejeno suverenost pokrajine, kar praktično pomeni, da Kosovo ni država z lastnim avtonomnim in neodvisnim vodstvom. Poleg tega kosovske oblasti niso pisale svoje ustave avtonomno in neodvisno, tako kot je to značilno za vse neodvisne, avtonomne in mednarodno priznane države. Ustava kosova je bila spisana, pod budnim očesom zahodnega dela mednarodne skupnosti.

Največji problem, ki zadeva zunanjo suverenost Kosova, je priznanje te mlade entitete. Kosovo je doslej priznalo 62 držav, državi pa se je po letu »neodvisnosti« uspelo integrirati v Mednarodni denarni sklad in Svetovno banko. Mednarodni denarni sklad je skupaj s Svetovno banko na Kosovu navzoč vse od prihoda mednarodnih sil leta 1999. Omenjena organizacija je imela ves čas odločilno vlogo pri pripravi proračuna nove entitete, kar bo tudi v prihodnje ena izmed glavnih nalog Mednarodnega denarnega sklada. Kosovo bo moralo, če bo želelo prejeti kako posojilo s strani omenjene organizacije, popolnoma spremeniti način gospodarjenja in svojo finančno disciplino. Kosovo bo moralo prevzeti tudi obveznosti odplačevanja zunanjega dolga države, ki je nastal še iz časov skupne jugoslovanske države. Ker Srbija nasprotuje suverenosti Kosova, bo le-to moralo prevzeti celotno finančno breme dolgov nase (Shala 2009). Obenem se nam zastavlja še pravno vprašanje priznanja odcepljene Republike Kosovo. Priznanje države ima deklarativni učinek in ne konstitutivnega, kar pomeni, da ne vpliva na sam obstoj države, če le-ta izpolnjuje vse pogoje državnosti. Po drugi strani pa je priznanje v politični diskreciji drugih držav. Po mednarodnem pravu priznanje oziroma nepriznanje države ne pomeni kršitve le-tega. V primeru priznanja države, ki ne izpolnjuje pogojev državnosti, pa pomeni kršitev mednarodnega prava oziroma nedopustno intervencijo v notranje zadeve matične države. To se je na primeru Kosova tudi zgodilo. Mednarodna

skupnost pod vodstvom glavne pobudnice ZDA je z intervencijo v notranje zadeve Republike Srbije že leta 1999 prekršila mednarodno pravo. Torej lahko rečemo, da so vse države, ki so priznale neodvisno Kosovo kršile mednarodno pravo, saj Kosovo ne izpolnjuje vseh kriterijev državnosti. Poleg tega, da Kosovo ne izpolnjuje vseh kriterijev državnosti, so tu še druge potencialne ovire pri priznanju. Po Švarcevi naj bi bila ena takih pravnih ovir načelo prepovedi priznanja situacij, ki so nastale s kršitvijo temeljnih norm mednarodnega prava. Na dotičnem primeru Kosova je to prepoved uporabe sile ali kršenje ozemeljske celovitosti. Seveda je tu treba omeniti še večkrat omenjeno resolucijo 1244 in z njo povezane dokumente (npr. Helsinška sklepna listina), ki zagotavljajo suverenost in celovitost srbske države. (Švarc 2008).

Kosovo ima tudi težave s svojo suverenostjo teritorija, saj dobro petino ozemlja države nadzoruje Srbija. Odnosi s Srbijo se niso pomirili, kar izraža stanje na severu pokrajine, ki pa se obravnava kot tako imenovan »zamrznjeni konflikt«. Kosovo še dolgo ne bo teritorialno suvereno, saj je ravno teritorij tisti, čemur se Srbija noče, ne želi in po njihovih besedah in prizadevanjih se mu tudi ne namerava odpovedati (Shala 2009). Republika Srbija prihodnji status Kosova še vedno definira le v okvirih ustreznih načel in norm ZN in drugih mednarodnih organizacij, pri čemer se mora spoštovati pravni red Republike Srbije, kar pomeni, da je Kosovo še vedno integralni del celote srbske države (Veleposlaništvo Republike Srbije 2008). Po Radbruchu je suverenost ključna vez med državo in mednarodnim pravom. Država si prizadeva, da bi njen pravni red veljal na čim večjem ozemlju, če je le mogoče povsod. Ker pa država na meji svojega ozemlja trči ob pravni red sosednje države, ki si prav tako prizadeva, da bi njen pravni red veljal na kar najširšem območju, se obe državi na meji ustavita in se zadovoljita s suverenostjo v okviru svojih meja (Avbelj 2002). Kot vidimo, se nam tudi tu kaže problem suverenosti Kosova, saj Kosovo nima urejene meje z Republiko Srbijo, za katero so meje vzpostavljene s strani kosovskih Albancev nične in jih ne priznavajo.

Kot smo že omenili pri analizi notranje suverenosti, je gospodarstvo v izredno slabem stanju. To lahko potrdimo z dejstvom, da je gospodarstvo Kosova odvisno od donacij in denarja mednarodne skupnosti, kar pomeni, da stopnja gospodarske rasti ni odvisna od BDP, ampak predvsem od »naklonjenosti« mednarodne skupnosti. V prid govori podatek, da je UMNIK od

začetka misije na Kosovu porabil 2,6 milijarde evrov za osebje, blago in storitve. Skupaj z ostalimi misijami na Kosovu so vložki vanj povečali kosovski BDP za devet odstotkov. Kot poudarja Sadiku, mora Kosovo dejansko začeti prehod na tržno gospodarstvo, kar pa lahko posledično pripelje do travmatičnih procesov tranzicije, kot je to v preteklosti doletelo sosednjo Albanijo (Sadiku 2009a).

Kot smo ugotovili, je prisotnost mednarodne skupnosti pri procesu osamosvajanja ter posledične »neodvisnosti« in nadaljnji izgradnji nove entitete Kosovo stalno prisotna. Razlogi za to so različni, zato omenjam le najpoglavitejše. Kosovo je glede na svojo majhnost strateško izredno pomembno za regijo ter naravno izredno bogato področje. Tega se zavedajo tudi zunanji vpleteni akterji. Deset let pred neodvisnostjo Kosova so bile opravljene znanstvene raziskave, ki so jih opravile raziskovalne družbe iz držav pobudnic osamosvojitve, natančneje družba Lydian International iz Velike Britanije. Analize so pokazale ogromna naravna bogastva od nahajališč zlata, srebra, niklja, kobalta, kroma, boksita, železa, magnezija in celo diamantov (O suverenosti Kosova 2009). Razlog prihoda zahodnjaške kapitalistične politike je jasen: »Kosovo je vir zaslužka.«

Vloga ZDA in njena vpletenost v kosovski problem je vsekakor strateškega pomena. Po eni strani želijo Američani imeti popolno vojaško prevlado, po drugi pa velike gospodarske koristi. Naftovod AMBO (albansko-makedonsko-bolgarska naftna družba v ameriški lasti), naj bi potekal na ozemlju med Makedonijo, Kosovom (dolina Preševo) in Srbijo. S tem si ZDA želijo pridobiti nadzor nad nafto, ki prihaja v Evropo iz Kaspijskega morja, zato je izpeljava in varnost transbalkanskega naftovoda velikega pomena za ZDA. To nam priča tudi izjava bivšega poveljnika KFOR-ja Jacksona na Kosovu, ki je med bombardiranjem Srbije leta 1999 zatrdil, da bodo sile prisotne še nekaj časa z razlogom zagotovitve varnosti energetskega koridorjem, ki prečkajo omenjeno regijo. Zaščito naftovodu AMBO naj bi nudila tudi največja ameriška baza, znana pod imenom Bondsteel po vietnamski vojni. Omenjena baza se razprostira na 360 tisoč kvadratnih metrih in leži na jugovzhodnem delu Kosova ter ima izredno strateško vlogo. Namigi gredo celo v povečanje vojaške baze, ki naj bi nadomestila vojaško bazo v Avianu v Italiji. Omenjena vojaška baza se je pričela graditi leta 1999 sredi bombardiranja Srbije. Glede na zagotovilo srbskega predsednika ruskemu, da se na

ozemlju Srbije ne bo gradila nobena tuja vojaška baza, je Kosovo moralo postati neodvisna država (Kustec 2008).

7 ZAKLJUČEK S POGLEDOM V PRIHODNOST KOSOVA

Pravica do suverenosti (neodvisnosti) naj bi bila najpomembnejše dejstvo mednarodne skupnosti. To pomeni, da je možen samo pogodbeni prenos nekaterih pristojnosti, ne pa podrejanje višji oblasti. Zato vse mednarodne organizacije temeljijo na prostovoljnem in preklicnem članstvu, iz katerega izhaja načelo nevmešavanja v notranje zadeve države. Izjema pa je možna le v primeru, če gre za ogrožanje miru in varnosti. Neodvisnost namreč obsega pravico, da država sama sprejema, spreminja svojo ustavno ureditev. Prav tako samostojno in neodvisno ter avtonomno sklepa pogodbe z drugimi državami ter izvršuje oblast in jurisdikcijo nad osebami in stvarmi, ki se nahajajo na njenem ozemlju. Neodvisna država ima tudi pravico do izbire političnega, gospodarskega, družbenega in kulturnega življenja ter svoje lastne ureditve. Teritorialna suverenost je lahko omejena le v primeru dvostranske sklenitve mednarodne pogodbe. Posledica neodvisnosti je tudi ta, da suverena država ne more biti podvržena tuji oblasti ali jurisdikciji druge države. Pravica mednarodnega prometa omogoča, da država sama vstopa v kakršnekoli mednarodne odnose skupaj z drugo državo ali mednarodno organizacijo. Pravica do spoštovanja določa, da mora vsaka država z določeno stopnjo varovati ugled druge države in njenih predstavnikov. Organizacije, kot so OZN, EU, NATO idr. temeljijo na prostovoljnem članstvu (Andrassy in drugi 1998).

Vse zgoraj naštetu govori v prid suvereni državi. Kosovo v tem trenutku ne izpolnjuje kriterijev državnosti in suverenosti. Največji problem novonastale entitete vidim v neurejenih odnosih z Republiko Srbijo, ter hlapčevstvu oziroma kolonialnem odnosu kosovskih oblasti do zahodnjaške politike. Z enostransko razglasitvijo neodvisnosti so kosovski Albanci praktično suverenost prenesli iz Republike Srbije na mednarodno skupnost. Predvsem bi tu izpostavil EU, ki prevzema vajeti nad omenjenim območjem. Kljub navidezni neodvisnosti in avtonomnosti Kosovo ni notranje in zunanje suvereno, še manj pa je s tem rešeno Kosovsko vprašanje. Srbi se ne odrekajo svojemu teritoriju in vodijo svojo politiko do Kosova, kosovske oblasti pa pod budnim nadzorom in usmeritvijo zahodnjaške politike želijo izvajati oblast na necelovitem ozemlju. Kot vidimo, jim ne uspeva najbolje. Pri sami osamosvojitvi je treba poudariti, da si kosovski Albanci z njo že v osnovi niso zagotovili suverenosti, prav tako pa je bil način osamosvojitve glede na mednarodno pravo protipraven in nezakonit, kar poudarjata Srbija in njena tesna zaveznica Rusija. Primer Kosova se je znašel tudi na

mednarodnem Haškem sodišču, ki bo moralo preučiti osamosvojitve in razsoditi, ali je bila osamosvojitve izpeljana na praven ali nepraven način.

Če pogledamo samo politično oblast Kosova, nam je jasno, da le-to nima avtonomije in ni neodvisno, čeprav ima večino ustanovljenih in delujočih institucij, ki jih zahteva sodobna demokratična država. Vendar pa navidezna struktura in napisana pravila, ki jo predvideva organizirana demokratična država, še ne pomeni garanta za njeno suverenost. Implementacija je ključen element v dokazovanju suverenosti države. Napako kosovskih oblasti vidim v popolni usmeritvi k enemu in edinemu cilju: priznanju neodvisnega Kosova. Verjetno se politična oblast na Kosovu ne zaveda, da s stalnim ponavljanjem zahtev po priznanju neodvisnosti le-te ne bo pridobila v nič kaj večji meri, kot jo je do sedaj. Z razvojem, izboljšanjem stanja, zagotavljanjem boljšega življenja, implementacijo napisanih zakonov in posledično stabilizacijo regije ter z diplomatskim pristopom k razrešitvi ozemeljskega vprašanja pa bi mednarodna skupnost na Kosovu in njeno oblast gledala kot bolj zrelo, kar bi prineslo pozitiven pogled na novo državo in posledično morebitno večje priznavanje le-te. Suverenosti danes ni moč pridobiti same od sebe. Suverenost si je treba izboriti ter posledično upravičiti. Velik problem Kosova, ki se bo pokazal v prihodnosti, vidim v odvisnosti od zahodne politike, predvsem ZDA in EU. S stalno prisotnostjo tujih sil Kosovo dejansko ne more pridobiti svoje lastne suverenosti. Gradnja vojaških oporišč ter nadzor nad naravnimi viri posledično pomeni za Kosovo kolonialno odvisnost. V današnjem času se prihod mednarodnih sil zdi prebivalcem Kosova dobrodošel, saj jim ponuja navidezno boljše življenje, kot so ga vajeni, vendar pa menim, da se bodo težnje kosovskih Albancev in njihovih političnih vodij v prihodnosti spremenile.

Kot dokončno rešitev problema na Kosovu vidim delitev pokrajine ali istočasno sprejetje obeh akterjev v EU. Prva omenjena možnost bi pomenila stabilizacijo oziroma vsaj začasno stabilizacijo regije, kjer bi bili delno zadovoljeni obe strani. Delitev naj se opravi glede na večinsko prebivalstvo v pokrajini in pripoji samostojni entiteti Kosovo ter Republiki Srbiji. Omenjena delitev naj se opravi pod nadzorom mednarodne skupnosti, brez strateških in gospodarskih interesov. Druga omenjena možnost apelira na EU, naj vloži kapital v vse balkanske države, jih s tem dvigne na »evropsko« raven, nauči politične kulture in jim predvsem pomaga pri njihovem lastnem razvoju, ob tem pa naj vsaj delno oziroma za začetek

pozabi na svoje lastne koristi in interese. Žal vidimo, da sta obe ponujeni možnosti odvisni predvsem od delujoče mednarodne skupnosti na Kosovu in ne od glavnih dveh akterjev. Ozko gledano, da je vir napetosti in konfliktov na Balkanu le Kosovo, je napačno. Osamosvojitve na takšni podlagi in na takšen način, kot je bila izvedena na primeru Kosova, ter v takšnem stanju, kot se trenutno Kosovo nahaja, odpira nova poglavja konfliktov na Balkanu. Tu bi izpostavil BiH, kjer je že zaznati težnje določenih delov države po odcepitvi in priključitvi matični državi. Predlagani rešitvi sta težko uresničljivi glede na trenutno razmerje političnih sil v svetu, vendar pa je treba na problem Kosova in posledično na celotno regijo Balkana gledati z optimizmom in upanjem na čimprejšnjo razrešitev nesoglasij. Le tako bodo »barbari« Evrope, končno zaživel človeku dostojno življenje v »evropskem« duhu, kot si ga želi Evropa.

8 LITERATURA

1. Andrassy, Juraj, Božidar Bakotić in Budislav Vukas. 1998. *Međunarodno pravo*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Avbelj, Matej. 2002. Država, suverenost in mednarodno pravo. *Ampak* 3 (12): 20–21.
3. Bataković, Dušan. 1999. Srbi na Kosovu i Metohiji: »pobeda«, protektorat, nacionalna katastrofa. *Nova srpska politička misao* 4 (3–4): 7–33.
4. Belloni, Roberto. 2002. Kosovo and Beyond: Is Humanitarian Intervention Transforming International Society? V *The Kosovo Tragedy*, ur. Ken Booth, 35–43. Portland: Frank Cass.
5. Cerar, Miro, Aleš Novak, Marijan Pavčnik in Anton Perenič. 1998. *Praktikum za uvod v pravoznanstvo. Tretja bistveno spremenjena in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
6. Daskalovski, Bieber. 2003. *Understanding the War in Kosovo*. London: Frank Cass.
7. *Deklaracija o Nezavisnost Kosova*. 2008. Dostopno prek:
<http://kosova.org/independence/declaration/srpski/index.asp> (12. september 2009).
8. Demjaha, Agon. 1999. Kosovski sukob: unutrašnja perspektiva. *Nova srpska politička misao* 4 (3–4): 81–92.
9. *Demokracija*. 2009. Neodvisnost Kosova – uresničitev sanj mnogih generacij, 17. februar. Dostopno prek:
<http://www.demokracija.si/index.php?sekcija=clanki&clanek=6781> (12. avgust 2009).
10. Drake, William J. 1993. Territoriality and Intangibility: Transborder Data Flows and National Sovereignty. V *Beyond National Sovereignty: International Communication in the 1990s*, ur. Kaarle Nordenstreng in Herbert I. Schiller, 259–313. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
11. EUABC.com. *Slovar EU za internetne uporabnike*. Dostopno prek:
<http://sl.euabc.com/word/860> (12. september 2009).
12. *Evropski parlament: Sporočilo za javnost*. 2007. Dostopno prek:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20070326IPR04617+0+DOC+XML+V0//SL> (12. september 2009).
13. Flis, Drago. 2007. *Razlogi za mednarodno priznanje kosovske države*. Dostopno prek:
<http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=305> (12. september 2009).

14. Glišić, Venceslav. 1991. Albanizacija Kosova i Metohije 1941–1945. V *Srbi i albanci u XX veku*, ur. Andrej Mitrović, 137–154, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
15. Grad, Franc, Igor Kavčič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan. 1999. *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
16. Gruskova, Jelena. 2003. *Istorija jugoslovenske krize 2: 1999–2000*. Beograd: Izdavački grafički atelje M.
17. Hinsley, Francis H. 1992. *Suverenitet*. Zagreb: August Cesarec.
18. Horvat, Branko. 1989. *Kosovsko pitanje*. Zagreb: Globus.
19. Janjić, Dušan. 1994. Nacionalni identitet, pokret i nacionalizam Srba i Albanaca. V *Sukob ili dijalog: Srpsko-albanski odnosi i integracija Balkana: zbornik radova*, ur. Dušan Janjić, 64–111. Subotica: Otvoreni univerzitet, Evropski građanski centar za rešavanje konflikata.
20. Javornik, Marjan in Alenka Dermastia, ur. 1998. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
21. Jovičić, Miodrag. 1991. Ustavnoopravni položaj pripadnika albanske nacionalnosti u Jugoslaviji. V *Srbi i albanci u XX veku*, ur. Andrej Mitrović, 137–154. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
22. Nordenstreng, Kaarle in Herbert I. Schiller, ur. 1993. *Beyond National Sovereignty: International Communication in the 1990s*. Nordwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
23. *Kabinet predsednika Republike Kosovo*. 2007. Dostopno prek: <http://www.president-ksgov.net/?id=1,67,67,67,s> (12. september 2009).
24. Kantorowicz, Ernst H. 1997. *Kraljevi dve telesi*. Ljubljana: Krtina.
25. Kovač, Bogomir. 2008. *Krivi za invalidnost Kosova*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200810/clanek/slo-ekonomija--bogomir_kovac/ (12. september 2009).
26. Krieger, Heike. 2001. *The Kosovo conflict and international law: An analytical Documantation 1974–1999*. London: Cambridge University Press.
27. Kristan, Ivan. 1982. Ustavnoopravni položaj autonomnih pokrajina u SFRJ. V *Nacionalno pitanje i socijalizam (Zbornik radova)*, ur. Zorica Ralević, 483–518. Beograd: Izdavačka radna organizacija Rad.

28. Kustec, Aleš. 2008. *Ameriški interesi na Kosovu*. Dostopno prek: http://www.katedraon.net/index.php?option=com_content&task=view&id=124&Itemid=72 (13. september 2009).
29. Lopušina, Marko. 2000. *Mafije sveta*. Beograd: Narodna knjiga-Alfa.
30. Lukić, Radomir . 1976. *Teorija prava i države*. Beograd: Savremena administracija.
31. Lyon, Alynna. 2002. International influences on the Mobilisation of Violence in Kosovo and Macedonia. *Journal of International Relations and Developement* 5(3): 275–294.
32. Maritain, Jacques. 2002. *Človek in država*. Ljubljana: Študentska založba.
33. Mateucci, Nicola. 1999. *Novoveška država*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
34. Miličić, Vjekoslav. 1998. *Opća teorija prava in države*. Zagreb: Sveučilišna tiskara.
35. Mlinar, Zdravko. 1991. Suverenost, medsebojna odvisnost in ogroženost. *Teorija in praksa* 28 (10-11): 1163-1174.
36. *Independent Commission for Mines and Minerals*. Dostopno prek: <http://www.kosovomining.org/kosovoweb/sc/kosovo/geography.html> (12. september 2009).
37. Nikolić, Oliver. 2008. Mafijaški rat. *Kurir*, 20. Julij. Dostopno prek: <http://www.kurir-info.rs/clanak/vesti/kurir-20-07-2008/mafijaski-rat> (12. september 2009).
38. Pavčnik, Marijan. 2006. *Uvod v pravo*. Ljubljana: Uradni list republike Slovenije.
39. Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sophia.
40. Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
41. *Pravo: lekskon*. 2003. Ljubljana: Cankarjeva založba.
42. *Republika Kosovo – Kancelarija premijera*. 2009. Dostopno prek: <http://www.ks-gov.net/pm/?page=3,9,808> (12. september 2009).
43. *Revija NATO. Izmenjava mnenj: Bi neodvisnost Kosova prispevala k mednarodni varnosti ali jo ogrozila?* 2005. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/slovene/debate.html> (12. september 2009).
44. Sadiku, Nehat. 2009a. *Država politike in samo politike*. Dostopno prek: <http://www.vecer.com/clanek2009021905408661> (12. september 2009).
45. ---2009b. *Kosovske delitve*. Dostopno prek: <http://www.vecer.com/clanek2009071705452029> (12. september 2009).

46. Shala, Blerim. 2009. *Vstop v Mednarodni denarni sklad je pomemben diplomatski dosežek Kosova*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042266209> (12. september 2009).
47. Stres, Anton. 1996. *Svoboda in pravičnost*. Celje: Mohorjeva družba.
48. Švarc, Dominika. 2008. Republika Kosovo: Nova zvezda na evropskem nebu ali pravna črna luknja? *PP* 27 (9): 9–11.
49. *Ustav Republike Kosovo*. 2008. Dostopno prek: <http://www.ks-gov.net/ZKM/repository/docs/Ustav1.pdf> (12. september 2009).
50. Varnostni svet. 1998a. *Resolucija 1160*, S/RES/1160/1998. Dostopno prek: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1160.htm> (10. maj 2009).
51. ---1998b. *Resolucija 1199*, S/RES/1199/1998. Dostopno prek: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm> (10. maj 2009)
52. ---1998c. *Resolucija 1203*, S/RES/1203/1998. Dostopno prek: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1203.htm> (10. maj 2009)
53. ---1999d. *Resolucija 1244*, S/RES/1244/1999. Dostopno prek: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1244.htm> (10. maj 2009).
54. *Veleposlaništvo Republike Srbije – Kosovo in Metohija*. 2008. Dostopno prek: http://www.ambasadasrbije.si/kosovo_in_metohija.html (5. avgust 2009).
55. Verbinc, France. 1994. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
56. Vukomanovič, Dijana. 1999. Kosovska kriza: Upravljanje etičkim sukobom (1981–1999). *Nova srpska politička misao* 4 (3–4): 35–59. Dostopno prek: http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/nspm/3-4/d003/show_html?stdlang=ser_lat (12. julij 2009).
57. Zupančič, Jernej. 2008. Albansko vprašanje v luči političnoteritorialne rekonstrukcije Balkana. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* (55): 6–49. Dostopno prek: <http://www2.arnes.si/~ljinv16/RIG/RIG%2055/Zupancic.pdf> (10. junij 2009).
58. Žurnal 24. 2008. *Nato poslal sile na mejo s Srbijo*. Dostopno prek: <http://www.zurnal24.si/cms/novice/svet/index.html?id=33972> (12. avgust 2009).